సంపాదకవర్గము

ప్రధాన సంపాదకులు :

శ్రీ కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. యల్.

సహాయ సంపాదకులు :

శ్రీ ఈయుణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ.

శ్రీ విద్వాన్ వేమల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎం. ఏ. (ఆనర్సు) బి. ఇడి.

శ్రీ సాహిత్యవిద్యా, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు.

విషయ సూచిక

శ్రీ
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక
(Journal of the Telugu Academy)
చందా సంవత్సరమునకు మూఁడు రూపాయలు.

సంపుటము ४४ } మన్మథ సంవత్సరము శ్రావణభాద్రపద మాసములు } సంచిక 3

సంస్కృతభాష

మన దేశమున సంస్కృతభాష పొందిన యౌన్నత్య మందఱికిఁ దెలిసిన దే. రామాయణ భారతాదుల దిలకించినవారికి వ్యవహారసిద్ధమని కూడఁ దెలియఁగలదు. ఆనాఁడు దాని ప్రభావము కేవలము మన దేశముననే గాక మన చుట్టుపక్కల దేశములలోఁగూడ వ్యాపించెను. మన దేశమున నుత్పన్నములైన సంస్కృత గ్రంథములెన్నో మధ్యాసియాయందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. పడమరఁ బారశీకమునను, దూర్పున బర్మా దేశమునను,దక్షిణసయామున(ద్వారవతి)కంబోడియాలో(కంబుజ) అస్సాంలో నున్న సంస్కృత శాసనములఁబట్టి,యాయా భాషలయందలి సంస్కృత పదజాలమునుబట్టి సంస్కృతప్రభావము తెలియనగును.ఇండో నేషియాలో నిప్పటికిని రామాయణభారతాదుల ప్రచార మగ్గలముగా నున్నది. ఈవిధముగా సంస్కృత మానాఁడు అడిగినవారి కెల్ల విజ్ఞానభిక్ష పెట్టి తరింపఁజేసినది.

కాలగతి కుటిలముగదా ! మహమ్మదీయుల రాకతో సంస్కృత భాషకుఁ బతన మారంభమయ్యెను. పాశ్చాత్యులు మన దేశమునఁ బాదుకొని యాంగ్లమునకుఁ బ్రాధాన్యమొసంగుటతో సంస్కృతభాష పతన మతిశయించి వారు మన దేశమును విడనాడునప్పటికిఁ బూర్తి యయ్యెను. పూర్వము సంస్కృత విద్వాంసుఁడు చిన్న పాఠశాలవంటి వాఁడు. ధనవ్యయములేకయే నాఁడు విద్యాలాభము కల్గుచుండెను. గురుశుశ్రూష యొనర్చి యెందఱో విద్యానిధులై జ్ఞానదీపముల దశదిశల భాసిల్లఁజేసిరి. దేశములో నాఁడు సంస్కృతభాషకు, తద్విదులకు గౌరవ మపారము. జీవనమునకై తడవుకొనక నాఁటి జనులు ఆ గౌరవ

మును గాంక్షించియే సంస్కృతము నభ్యసించిరి. నేఁడా గౌరవమంతయు నాంగ్లభాషకు దక్కినది. అది రాజభాష. చదువుకొన్న వారి కింతభుక్తికల్గుచున్నది. ప్రస్తుత మది రాజభాష కాకున్నను రాచకొలము చేయుచున్న వారిభాష యదియే. చిన్ననాఁటినుండియు నింకొక భాషవంకఁజూడక దానిని గష్టపడి చదువుకొన్నవారు చూచిచూచి దానినెట్లు వదలుకొనఁగలరు? కావున వారింకను నాంగ్లమును బట్టుకొని యూఁగులాడుట న్యాయమే.

స్వరాజ్యము వచ్చినది మొదలు భారతీయులకు దేశభాషలపై దృష్టిమరలినది. రాజకీయవేత్తల యనుగ్రహము, దేశభాషల నన్నిటిలో హిందీకిఁ బట్టముకట్టినది. కొన్ని దేశభాషలకంటె, నేఁటికిని వెనుకఁబడి,విజ్ఞానసంపన్నమైన "హిందీ"ని యావద్దేశభాషగాఁ జేయుట కంటె దేశభాష లన్నిటికిఁ దల్లియై, దేశదేశముల గౌరవముపొందిన సంస్కృత భాషను దేశభాషగాఁ జేయుట లెస్స యని తలంచుట న్యాయము. సంస్కృతభాషాభ్యాసమువలన దేశభాష లన్నిటికి నూత్నవికాసము గల్గుట యొక విశేషము గాదు. ఇందు మన నాగరికత నెఱుంగుట కవకాశము గలదు, మనచరిత్ర తెలిసికొనుటకు నాధారములు గలవు. విజ్ఞానము నార్జించుటకు వీలుగలదు. విశుద్ధప్రవర్తనమునకు వెలుపుగలదు. ఇది యది యననేల? తుదకు జన్మాంతరించుటకుఁగూడ నిందు మార్గములు గలవు. నూతనభాషావిష్కరణమునకు విధేయమైనవచోవిలాసము సంస్కృతమునఁగాక మఱి యేభాషయందుఁ గలదు ?

ఈస్థితిగతులఁ బరికించి సంస్కృతభాషావ్యాప్తికై తదభిమానులు, పరిపరివిధములఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. శ్రీ కే. మున్షీగారు సంస్కృత భాషావ్యాప్తికై 'సంస్కృత విశ్వపరిషత్తు' ను బొంబాయి నగరమున నెలకొల్పిరి. ఈసంవత్సరి మాపరిషత్తు చతుర్థవార్షికోత్సవము తిరుపతినగరమున నవంబరునెలలో జరుగఁగలదు. సంస్కృతభాషాభిమాను లెల్లరు నందుఁ బాల్గొని దానిని జయప్రదము గావింపవలె ననియు సంస్కృతమును భారత దేశభాషగా సాధింపవలె ననియు నాశించుచున్నాము.

శ్రీ పురాణం పిచ్చయ్యగారి

విజయాశ్వ చరిత్రము

శ్రీయస్వీ. జోగారావు, ఎమ్.ఏ.

కీ. శే. శ్రీ పురాణం పిచ్చయ్యగా రొక నెల్లూరు మండలాంధ్ర మహాకవి. క్రీ. శ. 1871—1951 నంవల నధుమ నుండినవారు. వీరిది పురాణంవారు ద్రావిడశాఖ, శ్రీవత్సగోత్రము, ఆపస్తంబసూత్రము. వీరి తలిదండ్రులు సావిత్రీ లక్ష్మీనృసింహులు. తాతముత్తాతలు కేశవకృష్ణార్యులు. ఆ కృష్ణార్యుఁడే రాజాస్థానపౌరాణికుఁడై నేఁటి పురాణంవారి వంశకర్తగా నెగడినవాఁడు. శ్రీ నేలటూరి వేంకటరామార్యులు పిచ్చయగారి గురువు. నేఁడు సుప్రసిద్ధాంధ్ర చరిత్రవాఙ్మయపరిశోధకు లైన డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారికిఁ బిచ్చయగారు మేనమామ.

పిచ్చయ్యగారు సహజపాండితీధురీణులయ్యు మహాకవిపదవి కర్హులై తగలవారు. వీ రనేక యక్షగానప్రాయము లైన నాటకములను, విజయాశ్వచరిత్ర మను నొక ప్రబంధమును రచించినారు. ఆ ప్రబంధ మొక్కటి చాలు వారి కీర్తి నాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమున సుప్రతిష్ఠిత మొనర్చుటకు.

బహుధా నవ్యచైతన్యప్రచుర మగు నధునాతన కావ్య ప్రపంచమునందుఁ బురాతన ప్రౌఢప్రబంధగిరాంప్రసూత లగు కవుల రచనలు గలవు. కాని యవి ప్రాబంధిక పద్ధతి ననుసరించి ప్రాచీనకృతి ప్రతిష్ఠల నతిశయించినట్టివి గాని యా చాయలకుఁ బోయినట్టివి కాని మిక్కిలి యరుదు. ప్రాచీనకవులందుఁ జాలమంది మహాపండితులు. వారి ప్రబంధ మార్గము క్షుణ్ణము, రానురాను గతానుగతికము నైనది. ఇఁక నీ నాఁ డేదో యొక నవ్యత చూపక యా మార్గమునఁ బోయి రసజ్ఞులను

మెప్పించుట కష్టము. ప్రతిభ కొడిగట్టి, వ్యుత్పన్నత సన్నగిలి యల్పపాం డిత్యముతో క్షుణ్ణమార్గమునఁ బోవుట క్షీణయుగలక్షణము. ఆధునిక యుగకవులం దధికసంఖ్యాకు లితో౽ధిక ప్రతిభా సంపన్నులు నింతవ్యుత్ప న్నులు. ప్రాచీనపక్షి నాదరించినవారును బ్రతిభాసహకృతముగాఁ దమ రచనలలో యుగసహజముగాఁ గొంతకొంత నవ్యత నుటంకించినారు. అట్టివారిలోఁ బిచ్చయగారొక రెన్నఁదగినవారు. వారి కావ్య రచనలో సమీచీన మగు ప్రాచీనతయు, ననవద్య మగు నద్యతనతయు గోచరిం చును.

'కలవు మహాకవీంద్రకృతకావ్యము లెన్నియొ, నైన నన్నియున్
నలలితభంగి మున్ను గల సంస్కృతమాతృకలం గ్రహించి యిం
పలరఁ దెలుంగు చేయఁబడినట్టివి కావున నిష్డు పూనికన్
నలుపుదు నే స్వతంత్ర మగు సన్నుతహృద్యనవ ప్రబంధమున్'

అని కవిగారి పూనిక.

విజయాశ్వచరిత్ర మనఁగనే యువనాశ్వకువలయాశ్వబహుళా శ్వాదిరాజ చరిత్రలు స్ఫురించి వానివలె నిదియు నేదో పౌరాణికేతి వృత్త మనిపించును.

'సూతుఁ డిది శౌనకాదిఋషులకుఁ జెప్పె
నవియు నెందో పురాణంబునందుఁ గలుగు
ననియుఁ గొంద ఱీ కథఁ జెప్ప విని రచనకుఁ
బూని తదియ యాధారంబు దీని కరయ'

అని కవిగారే వక్కాణించి యున్నారు. కాని యిది యీ కవిగారి కల్పన యనియే తెలియవచ్చుచున్నది. కల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లని విశ్వసించు సంప్రదాయవిధేయు లగు పాఠకుల యామోదము నందుట కట్లు యాథార్థ్యము కల్పింపఁబూటయుఁ బౌరాణిక తావ్యంజన మొనర్పుటయు నూత్నకథాప్రియు లగు ప్రత్నపథానుయాయికవుల

పరిపాటి. పింగళిసూరన కళాపూర్ణోదయ విషయమున నట్లే చేసెను. పిచ్చయగారు నా పరిపాటిఁ బాటించిరి.

అసలు మన ప్రబంధములు శబ్దప్రధానములు. అందుఁగథ యాలంబనమాత్రము. కట్టుకథల పిట్టకథల యనిబద్ధకావ్యముల మాట యటుండఁ గథాప్రధానములైన కావ్యములు కళాపూర్ణోదయము వంటివి లెక్కకుఁ గలవు. అట్టివానిలోఁ గళాపూర్ణోదయముతరువాత, నంతటి నిగూఢనిబిడసన్నివేశసౌభాగ్యము లేకపోయినను గడమగుణముల మున్నున్నఁదగిన దీ విజయాశ్వచరిత్రము.

విజయాశ్వచరిత్ర కథాసంగ్రహము :

ఇరువురు నిశాచర మిత్రు లొకనాఁటి రేయిఁ గలిసికొని లోకములోఁ దాము కన్న వింతలు ముచ్చటించుకొందురు. అం దొకఁడు శ్రీపురాధిపతి యగు రుచిరాస్యుని పుత్త్రుఁడు విజయాశ్వుఁ డను లోకోత్తర సౌందర్యవంతుని గాంచితి ననును. రెండవవాఁడు పాండ్యమండల కనకపురరాజధాని శశిబిందుభూజానిపుత్త్రి యగు యశోవతి యతిలోక సౌందర్యవతి; ఆమె కెవ్వరు సీడు రా రనును. వారల సౌందర్యచర్చపై నా నిశాచరమిత్త్రులకుఁ బంతములు పడినవి; చివరకు సిగపట్లగోత్రము నకును సిద్ధపడిరి. మఱియొక నిశాచరుఁడు వచ్చి మాయచే నా యిరువుర నొక్కచోటఁ జేర్చి, ఒక రెఱుఁగకుండ నొకరిని లేపినచో నచ్చెరువుపడి యం దెవ్వ రెక్కువ బాళిగొందురో చూచి తారతమ్యము నరసి తగవు తీర్చెద ననును. వా రట్లే చేయుదురు. కాని తగవు తెగదు. మూఁడవ నిశాచరుఁడు వా రొకరి కొకరు తీసిపోవువారు కా రని తీర్పు చెప్పును. రాజపుత్త్రియంతఃపురమున కెత్తుకొని రాఁబడిన రాజకుమారుఁడు స్వస్థానమునకుఁ జేర్పఁబడును. తదుపరి యశోవతి కల ననిరుద్ధుని గన్న యుషా కన్యవలె వాపోవుచుండును. అంతఁ గలభాషిణికడకు వచ్చు మణిస్తంభునివలె నొక సిద్ధుఁ డొకనాఁ డామెకడకు వచ్చి ప్రియునికడ కామెను

గొనిపోఁగల నని నమ్మఁబల్కి తన యోగాశ్వముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి కొని యొక కుట్రి నట్టడవిలో దింపును. అట నొక కాళికాలయము గల దా దేవిని బూజించి మఱి పోవుద మని. సిద్ధుఁడు దేవిపూజకుఁ బూలు తేరఁబోవును. యశోవతి అటునిటుఁ దిరుగుచుండ నట నున్న కాళికాలయకుడ్య శిలాప్రతిమ యొక్కటామెను జూచి ఫక్కున నవ్వును. యశోవతి యా వింతఁ గనుఁగొన నటుఁబోవ నా ప్రతిమ తాను హేమ యను నొక యచ్చర ననియు, జటిలుఁ డను నొక ముని శాపమున నశ్లైతి ననియు, కాళికకు బల్యర్థము కపటసిద్ధునిచేఁ గొనితేఁబడిన రాజకన్యను రక్షించినఁ దనకు శాపమోక్షము గలుగు ననియుఁ జెప్పి యుభం దుల కుపాయము నుపదేశించును. యశోవతి యామె చెప్పినట్లు సిద్ధుఁడు కాళికకు సాష్టాంగ నమస్కారము చేయు మనఁగా నెన్నఁడుఁ దను శా తీరు తెలియ దని యాతనినే చేసి చూపు మని యడిగి యతఁ డట్లు చేయుచోఁ జేరువ నున్న ఖడ్గముఁ గైకొని యతని పీఁక నుత్తరించును. అంత హేమ శాపము తీఱి నిజరూపముఁ బ్రాపించును. తల తెగిన సిద్ధుని కళేబరము మాయమగును. అతఁడు నొక దివ్యాకృతిఁ దాల్చి వచ్చును. యశోవతి యతని యుదంత మడుగును. తాను పుష్కరుఁ డను గంధర్వ కుమారుఁడ ననియు, నలకూబరున కాప్తసఖుఁడ ననియు, హేమ శప్తయైన తరువాత నింద్రుపంపున జటిలు నాశ్రమమున నున్న రంభను మొదట రంభ యని తెలియక మోహించి యా మునిచేఁ దానును నట్లు శప్తుఁడనైతి ననియుఁ దెలియఁజెప్పును. అంత జటిలుఁడు నట వచ్చి యశోవతి యడిగినమీఁదట రంభా నలకూబరులును దనచే శప్తులు గావలసి వచ్చిన దని చెప్పును. తరువాత హేమాపుష్కరులు తమ శాపవిముక్తికిఁ గారణభూతురాలైన యశోవతి కభీష్ట మగు ప్రియసమాగమము సంఘటింతురు. యశోవతీ విజయాశ్వులకుఁ గల్యాణ మగును. యశోవతీ పాతివ్రత్యము ప్రోపుగా విజయాశ్వుఁడు సత్యవ్రతుఁడై వదాన్యశేఖరుఁడై కడువిభవముతో రాజ్యము సేయుచుండును. ఇది పూర్వభాగము.

ఉత్తరభాగము: నారదునివలన విజయాశ్వుని ఘనత విని నారాయణుఁ డతనిని బరీక్షింపఁగోరును. నారాయణ నారదులు మాఱువేషములఁ గురుశిష్యులై విశ్వంభరోగ్రశర్మ నామములతో నతనికడ కేఁగుదురు. విజయాశ్వుఁడు తన సర్వస్వము విశ్వంభరున కర్పించును. భల్లాణునివలె భార్యనుగూడ నర్పించును. హరిశ్చంద్రునివలె నామె తల తెగఁ గొట్టుకొను సిద్ధపడును. అప్పుడు విశ్వంభరుఁడు నిజస్వరూపము నిరూపించి యశోవతీ విజయాశ్వులను మీరే జటిలముని శప్తులగు రంభానలకూబరులని చెప్పి యింకఁ గొంత కాలమునకు సద్గతి నందుదురని దీవించి యంతర్ధాన మొందును.

ఇందలి కథానాయకున కాకాశవాణి యతఁడు 'డశ్వం బారోహించిన నెట్టివారికిని నజయ్యుండై యుండఁగలవాఁడు కావున విజయాశ్వుండని నామకరణం' బొనర్పు టుచిత మని వక్కాణించినది. కాని నామకరణమునకుఁ దగినట్లుగా నాయకు నశ్వారోహణప్రసక్తి పిసరంతయు నీ గ్రంథమున రాదు. అసలు హరిశ్చంద్రకథయందువలె సత్యవ్రత పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యము నిరూపించుట యీ గ్రంథపరమార్థము. కాని నలకూబరుని సత్యవ్రత మప్రసిద్ధము. రంభ పాతివ్రత్య మడుగ నక్కఱలేదు. ఆ విషయమున వారిని నాయికా నాయకులుగా గ్రహించుటలో నౌచిత్యము గలదనలేము. వారు దివ్యులుగా నున్నప్పటికంటె మానవులుగా నున్నప్పుడే మహానుభావులైరి. శాపముతో పాటు రూపము మాఱుట కాదు. శీలమున కొక నూత్నమగు నౌన్నత్యము వచ్చినది. రంభ యసలు వేల్పులవెలవెలఁది యైనను నలకూబరునియం దనురక్తయే. నలకూబరుఁడు హరిశ్చంద్రునివలె సత్యవ్రత విషయమున నంత ప్రసిద్ధుఁడు కాకపోయినను నబద్ధము లాడినట్లు గానరాదు. అందుచే నట్టివారిని నాయికానాయకులుగా గ్రహించుటలో నంత యాక్షేపణ లేదనియే చెప్పవచ్చును.

ఇందుఁ గవి తాస్తె కథ చెప్పిన పట్టులు- తక్కువ. కథాకల్పన మునకంటెఁ గథన శిల్పమున నాటకవువైపు వాటము లెక్కిగిన నైపుణి ప్రదర్శించెను. ప్రతినన్ని వేశమును నందందుఁ బాల్గొను పాత్రల హృదయంగమ ప్రసంగములతో నాటకీయముగా నడిపించెను. అన లాశ్వాస విభాగమే నాటకీయముగా నున్నది. ఇందలి పాత్రలు చర్మపుత్రికల వంటి శ్రవ్యకావ్యపాత్రలవలెఁ గాక నాటకములోని నటకులవలె మెలఁగును. కవి బహునాటకకర్త యను సంగతి మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొవవలె. ఆపాత్రపోషణము-కాదు-చిత్రణము కడుఁ జక్కఁగఁ సాగినది. పాత్రపోషణమునకుఁ జిత్రణమునకు నొక యంతరువు గలదు. ప్రసిద్ధేతివృత్తము లగు కావ్యములందుఁ బాత్రలప్రవృత్తులు సమయబద్ధములు. అట నా సమయముల (Conventions) కనుగుణముగా నాపాత్రల స్వరూపము నావిష్కరించుటయే పాత్రపోషణము. ఉదా: రాముఁడు ధీరోదాత్తనాయకునిగాఁ బ్రసిద్ధుఁడు. ఈ నాఁడు రామకథను గ్రహించిన కవి యతనిధీరోదాత్తత నా సమయబద్ధముగా నిరూపించినయెడల నది పాత్రపోషణము. కాని ప్రసిద్ధపాత్రలచే కవి యొక ప్రయోజన మాశించి సమయమున కన్యథా తత్స్వరూపమును నిరూపించినచో నది చిత్రణము. ఉదా: శకునిదుష్టచతుష్టయమున కనిష్టికాధిష్ఠితునిగాఁ బ్రసిద్ధుఁడు. అతని నొక కావ్యమున సజ్జనుఁ డని సమర్థింపఁగలిగినచో నట నా పాత్రకుఁ బట్టిన యోగము చిత్రణ మన్న మాట. ఇఁక నుత్పాద్యేతివృత్తములం దంతయుఁ గల్పన గావునఁ బాత్రచిత్రణమునకుఁ గవికిఁ గావలసినంత యవకాశ ముండును. అటఁ గవి తా నాశించిన ప్రయోజనముల కున్ముఖముగా నాపాత్రలను మలఁచినచో నదియే చిత్రణము. పాత్రపోషణమునందుఁగంటెఁ జిత్రణమునఁ గవికి నేర్పెక్కువ కావలె. విజయాశ్వచరిత్రమునందలి యితివృత్త ముత్పాద్యము కదా! నాయికానాయకులు ప్రసిద్ధులైనను నిందువారిగుఱించి కొం

గోత్ర సంగతులు వినవచ్చినవి. కపటసిద్ధుఁడు మణిస్తంభునివంటి వాఁడే యైనను నచ్చికబుచ్చికలాడుటలో నతనికంటె ఘనుఁ డనిపించుకొని నాఁడు. విశ్వంభరోగ్రశర్మలు విశ్వామిత్రనక్షత్రకుల గోత్రమునకుఁ జెందినవా రైనను, వారు ధనమును గొని మనుష్యులను విడిచిరి, వీరు విజయాశ్వునైశ్వర్యము నిలువుదోఁపిడి దోఁచి యతనికి నతిసిసతికిని గఠినము లగు కట్టడులు చేసిరి. ఇఁక జటిలుఁడా ! అతనితపఃపటాటోప మప్సరసలతో సరస మాడుటకే; అతనికోపము శాపములకే. ఈ కథా ప్రవృత్తి కతఁడే కీలకము. ఇవి ముఖ్యపాత్రలు. చక్కఁగాఁ జిత్రింపఁబడినవి. కడమపాత్రలు హేమాపుష్కరులు, మిత్రరాక్షసులు వారివారి స్వభావముల కనుగుణముగఁ బోషింపఁబడిరి.

కొన్ని సన్నివేశములు: కథకు సన్నివేశము జీవగఱ్ఱ. అది యెంత నాటకీయముగ నున్న కథ కంత రక్తి. ఈ కథ యంతయుఁ దాదృశసన్నివేశ ప్రధానముగనే నడచినది. ఆ సన్నివేశ విశేషము లన్నియు వివరింపఁబోయిన గ్రంథము పెరుఁగును. కొలఁది విషయములనించుక తడవి చూపుదును. 1. మొదటిది యశోవతీ విజయాశ్వుల సౌందర్య విషయము రాక్షసులు చర్చించుట. వారి సౌందర్య మిట్లుండు నని వరుసగా నొక వందపద్యము లేకరువుపెట్టి వర్ణించుటకంటె నిట్లు పాత్రాంతరములచేఁ జర్చకు దింపుట కథాశిల్పములోని యొక గొప్ప మెలఁకువ. అదిగాక యిందలి యీ నాయికానాయకులు సామాన్యులు గారు కదా! అందమునకు వారిది పెట్టినది పేరు. అందును నసురులచే నగ్గింపఁజేయు టొక విశేషము. రాక్షసులు సహజముగా నంత సౌందర్య తృష్ణ గలవారు కారు. ఎంతో యిఁక భరింపరానంత సౌందర్యమైనఁ గాని వారి నాకర్షింపదు. 2. తదుపరి నాయికానాయకుల ప్రథమసమావేశ మొక వింతైన సన్నివేశము. అప్పటివారి యుచ్చరువు, తొలిచూపువలపు, చెప్పనలవి కాదు. ఆ మఱునాఁడు యశోవతి యంతఃపుర పాలి

కలను రాత్రి జరిగిన సంగతిగూర్చి గద్దించి యడుగును. వా రది కల యని నిర్ధారణచేయుదురు. ఆమె కల కా దని నిదర్శనముగా నాతాచ వాని కంఠహారము చూపి 'ఇదియుఁ స్వప్నములో లభించెనో !' అని మఱల గద్దించును. వారలు వెలవెలఁబోవుదురు. అది యొక చిత్ర మైన సన్నివేశము— అద్భుతరసావహము. 3. జటిలు నాశ్రమమున నున్న రంభ నామె రంభ యనియుఁ, దన కాప్త సఖుఁ డగు నలకూబరుని ప్రియురా లనియుఁ దెలియక మోహించి శప్తుఁ డైన పున్కరుఁడు నల కూబరునితోనే తన శాపవృత్తాంతముఁ జెప్పుకొనుట యొక సున్నితమైన సన్నివేశము. 4. విజయాశ్వనికడ విశ్వంభరునికాపట్యవిజృంభణ మొకటి దీర్ఘముగా సాగినది. త్రివిక్రమునివలె నతనిసర్వస్వము నాహ రించినాఁడు విశ్వంభరుఁడు. అతని ధర్మపత్నినే ప్రతిగ్రహించినాఁడు. ఆమెతో నతని సమావేశముహృదయము నుదిలగొను ఘట్టము. అతఁ డేదో యొకనెపము పెట్టి తప్పు లెన్నువాఁడు. విశ్వంభరుఁడు కథ ముదుకఁడు, 'కొకిబికి యైన దంతములుఁ గొంకిరిపోయిన కాళ్లు వాఁడి గోళ్లుఁ జూ, డ్కకి వెగ లైన యెముకలును- గిల్లిన నెత్తురు లేని దేహ ముఁ।వికృతపురోమములల్, వడఁకు వేసటయున్, ముదికంపు, కాసలో నికిఁ జనివట్టి కన్నులును' ఇది యతనివాలకము. చెలు లెంత వల దని చెప్పినను వినక మగనియాశ మానక యతని కడ కేఁగినది యశోవతి. అతఁడు నిద్ర నభినయించుచుండెను. అపు డామె 'కూరుకుఁజెంది యున్నపుడు గొబ్బున మేల్కొనఁజేయు టెంత యు న్నేరము ... మిన్నకుందునో। చేరువ కేఁగి లేపుదునో, చీరిన నెవ్విధి కోపగించునో'' వల దని యున్న లేచి కని వచ్చినదానవు వచ్చినప్పుడే । దెలియఁగ మేలుకొల్పఁదగ దే యని నాపయిఁ దప్పుఁ బూన్చి తా నలుక వహించునో' యని కొంకుచునే సెజ్జపట్టున కింత చేరినదో లేదో —

'తేటుకున మేలుకొల్పినవిధంబున మై సడలంగ నీల్గి తా
నటునిటు శయ్యపైఁ బొరలి యల్లనఁ గన్నులు విచ్చి యంగుళు
ల్లిటచిటు నెట్టిక ల్విరిచి చేతులుఁ గాళ్లు విదిర్చి లేచి యం
తట నతఁ డావులించి కనెఁ దచ్ఛయనాగ్రతలస్థఁ గోమలిన్'
'కని కినిసి పండ్లు గీటుచుఁ
గనుదోయిని నిప్పు లొలుకఁగా భీతిలు లా
గున నార్చి యశోవతిపైఁ
దన యధికారంబు నెఱపఁ దలఁచి యుదయుఁడై'

'ఆజ్ఞ గొనక శయ్య నంటఁ దగునె' యని
'ఈ సౌధంబున నీ యలంకృతులు నీ శృంగారముల్ చిత్రముల్
వీనంబుం గొఱగాని వాసనలు దివ్వె ల్గిన్నె లీ యందముల్
మా నంపత్తికి లోటు వచ్చు నని యే మాత్రంబు యోజింప వా !
రా, నంసారుల కిట్టి వైభవము గోరం బాడియే చెప్పుమా ! !
'ఈ కార్యంబుల నేమి లాభ మయయో యిబ్బంగి నా విత్తముల్
బోకార్పం దలపెట్టు టేల! ఇది యింపో పెంపో యే మానాకో
నాకుం దోఁచఁగ లేదు నీదుమతి మన్యాయంబు గా జెప్పిధిన్
నీకున్ బోధనఁ జేసి పంచెనో ననున్ నిర్భాగ్యునిం జేయఁగన్'
'నీ పొగరు నడంచి నీ మగని బూని మే మఱఁగఁ జేతుఁ జూడుమిా!
"అలరి వృద్ధుఁ డీ ఖలున కంగనయా కొఱ ? పుట్టి ముగ్గెనా
వైశమ బోవ కున్న ? పయివచ్చిన దేమియు లేదు; ఇంతలో
బాళి నహింపలేఁడో! యని భక్తియు రక్తియు వీడి యుండి యీా
వేళకు మెల్లఁగాఁ బరిభవింపగ వచ్చితివే ననుం బళీ!"

అని యొక్కపెట్టున ఝుణాయించినాఁడు విశ్వంభరుఁడు. తరువాతఁ దల్పముక్రిందఁ దానే దాఁచిన యొక కత్తి తీసి 'నను ... ఖండింప దీనిని నీవే యునిపించియుందు' వని యామెపై నేరము మోపెను.

ఆమె తా నే పాపము నెఱుఁగ నని వాపోవుచుండఁగా నది సరే కాని నేను మును శివునివలనఁ బొందిన యొకానొక వరముప్రకార మిపుడు నీచే ఖండింపఁబడితివేని వెంటనే యౌవనవంతుఁడ నగుదు ననెను. ఆమె ససేమిరా యని తనవల్లఁ గా దనెను. అతఁడు తానే తలఁ దఱుగుకొనుటకు సిద్ధపడెను. అంతట నామె యెట్లును దప్పదుగదా యని, అతని యాన యథాక్షరముగఁ బాటింపు మని మగనియాజ్ఞగదా యని విధి లేక తానే యతనితల ఖండించెను. అంతవిశ్వంభరుఁడు "ఆ నారీమణి యవ్విధంబున నిజాజ్ఞాధీనయై దు్రింప, నుగ్రా నేఁ జచ్చితిఁ జచ్చితిం జెసెనె నన్ ఖండింపఁగాఁ బూనె రమ్మా నన్గావుము యంచుఁ జచ్చునప్పుడా మారీచుఁ డెట్లార్చెనో! తా నా లక్ష్మణుఁ జేసి, య ట్లొఱచి యంతం గ్రిందఁ గూలెన్ వెర్రి' మఱి లేవలేదు. అది గురుశిష్యు లిరువురు నిది వఱకే చేసికొనిన యేర్పాటు. వెంటనే యుగ్రుఁ డింతం తనరాని గల్లంతు చేసెను. అప్పుడా మొగసాలకావలి గాయుచున్న విజయాశ్వుఁడు రయమున వచ్చి యుగ్రునివలన జరిగిన యుదంతము విని తా నుగ్రుఁడై భార్యను జంప నుంకించెను. అంత విశ్వంభరుఁడు నిజస్వరూపమునఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెను.

కథ యద్భుతముగాఁ బ్రారంభింపఁబడినది. అద్భుతముగా నంతమైనది. నడుమను నద్భుతరసమునకు వలసినంత ప్రసక్తి గల్గినది. కావున నిందలి యంగిరస మద్భుత మగునా ? అంగిరస నిర్ణయ మాధికారికేతివృత్త పర్యవసానమునుబట్టి యుండును. ఉదా: మహాభారతము నవరసభరితమయ్యు శాంతరసప్రధాన మైన దని యార్యులమతము. అట్లే చూచినచో విజయాశ్వచరిత్ర మద్భుతరసపర్యవసాయి కాబట్టి యది యద్భుతరస ప్రధాన మైన దనియే యనవలసివచ్చును. కాని యిందలి పూర్వోత్తరభాగములు రెండును రెండు ప్రత్యేకకథలవలె నున్నవి. ఉత్తరార్థకథ పూర్వార్థపరపేక్షముగ సాగిపోయునది అందుచే నేభాగ

మున కా భాగముననే రసనిర్ణయము చేయుట సమంజసము. పూర్వార్ధము శృంగారసారాంశ మగు నాయికానాయకుల సౌందర్యప్రశంసతోఁ బ్రారంభమై వారి సంగమముతో నంతమైనది. ప్రాసంగికేతివృత్త మగు జటిలోపాఖ్యానమునందును శృంగారముగలదు. కావునఁ బూర్వార్ధమందలి ప్రధానరసము శృంగారము. అద్భుత మంగము. ఉత్తరార్ధమున శృంగారపుటుబు సాక్కింత పుట్టినది కాని యట నది రసస్థితికి రాలేదు. విజయాశ్వుని దానవీరము ధర్మవీరము బాగుగనే ప్రదర్శింపఁబడినవి. కరుణము పొడసూపినది కాని యంతమున నాకస్మికవిష్ణుసాక్షాత్కారము, నాయికానాయకాదులజన్మరహస్యములుఁ దెలియవచ్చి యచ్చెరువు గొల్పుటఁ జూడ నద్భుతమే యుత్తరార్ధాంగిరస మనవచ్చును.

రచన : నెల్లూరినెఱజాణ తిక్కనగారిలేఖినిపోకడ యొరవడిగాఁ దీర్పఁబడినది. ప్రాబంధికము లగు వర్ణనములును బలుకుబళ్లును గలవు- కాని 'ముక్తసరి'గా. స్తుతులందు నాశ్వాసాంతములందుమాత్రమే గర్భబంధాదిచిత్రకవిత్వపుకసరత్తు. వర్ణనలందే యింత యనుప్రాసప్రచురమైన రచన. కడమగ్రంథ మంతట (అసలుగ్రంథమునఁ బద్యములు రెండువేలపై చిలుకు. అపై చిలుకుపోను) నిరాడంబరము, ధారాళము నై సార్థకముగా సాగినది రచన. ఆలంకారికముగాఁ జెప్పవలె నన్న వైదర్భీరీతి, కైశికీవృత్తి, ప్రసాదగుణము, ద్రాక్షాపాకము నిందలిరచనకుఁ బ్రధానలక్షణములు.

'ఎక్కుడు తత్సమోక్తు లెనయింపక దీర్ఘసమాసకల్పనల్
దక్కి విశేషవర్ణనల దవ్వొనరించి నిగూఢశబ్దముల్
పిక్కటిలంగనీయక నవీనముగాఁ గనుపట్టుభంగి నే
నిక్కృతి నల్పి వేంకటగిరీశ్వరునిం దదధీశుఁ జేసెదన్'.

ఇది యీ కవిప్రతిజ్ఞ. యథాక్షరముగా నిర్వహింపఁ బడినది. అన లీ పద్యమునందే శబ్దార్థము లెట్లు పొందుపొసఁగి యున్నవో గ్రంథ మంతట రచన యట్లే యున్నది.

గ్రంథమునం దలఁతియలఁతి దోషము లటనట లేకపో లేదు. కాని యింతటి యుత్తమకావ్యమునుండి యెత్తి చూపింపఁ దగినంతటివి కావు. యన్వేషింపవలయును. చూడుఁడు కవిగారి వాక్యములు:

'ఇలను మహాప్రవీణు లన నెన్నిక కెక్కిన కాళిదాస ము
ఖ్యులు నయితంబు దాము జనకోటికి నెల్ల మనఃప్రియంబుగాఁ
బలుకఁగలేకపోయిరఁట! పండితసంతతి తృప్తిఁ జెందఁగాఁ
బలుకుట కింక నా తరమె పావనుఁడర్ల రహితావధానుఁడన్'
'ఐనను వేంకటేశ్వరదయాపరిలబ్ధ కవిత్వధార నా
లోన నడంపలేక కవిలోకము మెచ్చిన మెచ్చకున్న నే
మైనను నయ్యెనం చిటు మహాకవియుంబలె యీ ప్రబంధముం
బూని రచించినాఁడను; అపూర్వమనోగతచాపలంబునన్'
'ఇది చదివిన మఱియొక కథ
మది కింపుగఁ దోఁప దెట్టి మనుజున కైనన్
ముదమున రేలుంబవళులు
వదలక యిదె తలఁచుచుండవలయుఁజుండీ'

తుదిపద్యమునఁ బ్రకటింపఁబడిన కవిగారి యాత్మవిశ్వాసము ప్రశంసనీయ మైనది. ఇది పండితప్రకాండులు శ్రీయుతులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారికి,దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారికిని గడుఁ బ్రియము గొల్పిన కావ్యమఁట. ఈ యిరువదవశతాబ్దియుత్తమకృతులలో నిది యొకటి యని నిక్కచ్చిగా వక్కాణింపవచ్చును.

ఆంధ్ర గేయ వాఙ్మయము.

శ్రీ కేతవరపు వేంకటరామకోటిశాస్త్రి M. A.

ప్రతిభావ్యుత్పత్తు లాధారముగఁ గల్పనావైశిష్ట్యముతో సహృదయ హృదయంగమముగ రసపరిపుష్టి గావించు వచస్సమూహమే వాఙ్మయము. అందు, మేధాశక్తి సంయతమును, సంభావితమునై తంత్రీలయసమన్వితమైన భాషలో భావోజ్జృంభణముగ మనోహరముగ, నుత్కృష్టముగ వ్యక్తీకరింపఁబడినచో నది కవిత్వము. ఆంధ్రకవిత్వము నాల్గు విధములుగ విభాజ్యము. ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరములను భాగము లవ్వి. మార్గ, దేశి యను నింకొక విభాగమును బ్రచారమున నున్నది. మధురకవితాశాఖకు దేశియు, మిగిలిన శాఖలకు మార్గయు సంబంధించినవి. తంత్రీలయ సమన్వితత్వ మనునది గానాంశము. ఇది ప్రధానముగాఁ గలిగినది 'గేయము. గాతుం యోగ్యం గేయమ్'. ఈ గానాంశమును గర్భమునం దిముడ్చుకొని మిగిలిన కవితాగుణములను జూచాయగాఁ గలిగినది పదము. గానాంశమును లెక్కచేయని కవితాగుణములప్రోగు పద్యకవిత. కనుక గేయమును, పదమును, పరస్పరసంబంధము గలవి గనుక రెండింటిని బదకవిత్వ మన వచ్చును. అపుడు కవితాశాఖలు రెం డగును. పద్యకవిత, పదకవిత. ఈ రెండును రెండు ప్రయోజనముల నాశించి ప్రాదుర్భవించినవి. విద్వల్లోకము నలరించి, సారస్వతప్రతిష్ఠ సంపాదించి, యుగములతరబడి స్థిరత్వము నంది మార్గదర్శియగునది పద్యకవిత. పామరజనానందప్రతిపాదిమై గానాంశ మాత్మగాఁ గలిగి తనయ స్థిరత్వమును నిలుపుకొనుటకు యత్నించునది పదకవిత. ఇది కేవలము లయనియమబద్ధము. అధికనియమ వంశము చేసి దీనికిఁ బద్యకవితతోఁ దౌల్యము నేర్పఱచుటకుఁ జేసిన యత్నమే ద్విపదకావ్య విరచనము.

మార్గ, దేశి, విభేదముల ననుసరించి పదకవిత దేశీయము, అనఁగా మధురకవితాశాఖకుఁ జెందినది. ద్విపదను వదలినచో గానప్రధాన మైన రచనయే మిగిలి గేయకవిత యగును. ఈ గేయకవితను నెనిమిది విధములుగ కీ. శే వంగూరు సుబ్బారావుగారు విభజించిరి. 1. కృతులు. 2. కీర్తనలు. 3. మంగళహారతులు. 4. ఏలపాటలు. 5. తత్త్వములు. 6. చూర్ణికలు. 7. జావళీలు. 8. హరికథలు. (కవిత్వవేది) మొదటి రెండింటిని నటుంచి మిగిలినవానిని బరిశీలింతము. మంగళహారతు లనునవి స్త్రీలపాటలు. అందుఁ గేవలము మంగళహారతులే గాక, నోములపాటలు, జోలపాటలు, తలుపుదగ్గఱ పాటలు, మేలుకొల్పుపాటలు, పాన్పుపాటలు, బొమ్మపాటలు, తలంటుపాటలు, తలంబ్రాలపాటలు, దంపుడుపాటలు, తిరుగలిపాటలు, ఇత్యాదినానావిధములైన స్త్రీలు పాడుపాట లన్నియు నందుఁ జేరును. ఈ విధము లైన పాటలను శ్రీ నందరాజు చలపతిరావు మొదలైనవారు సేకరించి ముద్రించినారు. ఏలపాట లనునవి సవిలాపముగా యువకులు కూనరాగము దీయుచుఁ బాడుకొను శృంగారాన్వితము లైన పాట లని, కదిరీపతి వ్రాసిన శుకసప్తతిలోని "ఏఁది నేఁ గెను ప్రౌఢవిటుఁడు పాడెడు వింత యేలపదా లట్టె యాలకించు"(సూర్య. ని)అను పద్యములవలన నూహించుటకు వీ లగుచున్నది. తత్త్వములు వైదాంతికములు. యాథార్థ్య ప్రబోధకములు. యాథార్థ్య మనఁగా బ్రహ్మపదార్థము. పోతులూరి వీరబ్రహ్మముగారి రచనలు తత్త్వములే. అందు సాంకేతికత యధికము రసభావములకు స్థానము లేదు. చూర్ణికలను జూర్ణకము లనియు నందురు. ఇది వచనరచనాభేదమని గీర్వాణాలంకారికుఁ డైన వామనుఁడు పేర్కొనెను. తాళ్లపాక పెదతిరులాచార్యుఁడు దీనిని గ్రహించి 'తాళగంధిచూర్ణకపదము'లని పదకవితలోఁ జేర్చి వ్రాసెను. ఇవి విరక్తభావమును సూచించు పదములు. జావళీ లనునవి కేవల శృంగారాన్విత

ములు. దాసు శ్రీరామకవిగారు జావళీలు వ్రాసిన చాలమందిలో ముఖ్యులు. హరికథ లనునవి నేటి మనకును సుపరిచితములే. ఏకపాత్రి చేతఁ బ్రయోగింపఁబడు నాటకమువంటి దీ హరికథ. భగవంతుని విలాస క్రీడలను రాగతాళాభినయములతోఁ బ్రదర్శించుట కను వగు రచన హరికథ. నేఁడు కాంగ్రెసు హరికథ, గాంధీహరికథ మొదలైనవి పుట్టినవి. ఈ హరికథతో పాటు బుఱ్ఱకథను, జంగంకథను గ్రహింపవచ్చును. ఈ మూఁడును పామరజనోపయోగమునకే యుద్భవించినను హరికథ యనునది పైస్థాయిలో నున్నట్లు కనుపించుచున్నది. ఇఁక మిగిలినవి కృతులు-కీర్తనలు. 'కృతు లనుట తోడనే శ్రీ త్యాగరాజు స్మృతికిఁ దగులుచున్నాఁడు' అని 'కవిత్వవేది'. ఈ యభిప్రాయముతో సుబ్బారావుగా రట్లు విభజించియుందురు. కాని దేశమునఁ దాఘ్యాగరాయకృతులని యెంత వ్యవహార మున్నదో త్యాగరాయకీర్తన లనియు నంత యున్నది. కృతి యను శబ్దమునకు గ్రంథ మను నర్థమే రూఢము. కీర్తన యనఁగాఁ గథనము, స్తుతి యను నర్థము లున్నవి. ఇట్టి విశేషార్థము కృతికి లేదు. కనుకఁ గృతి యనునది యొక విశేషాంశముగాఁ జేర్పక కుండఁ గీర్తన యనుటయే చాలు ననియు, సమంజస మనియు నా యభిప్రాయము.

కీర్తనయందు విషయకథనము, ఎదిరి స్తుతియు నుండవలసిన గుణములు. ఈ రెండింటిని నిముడ్చుకొని ప్రాచీనములై మనకు లభించినవి కృష్ణమాచారి సంకీర్తనములు. సింహగిరి నృసింహస్వామి వారి నుద్దేశించి చేసిన ప్రార్థనము లవ్వి. వానికి సింహగిరి నరహరివచనము లనియుఁ బేరు గలదు. భక్త్యావేశముతోఁ గూడిన విషయకథనము, అనఁగా స్వామివారిచరిత్ర చెప్పుట, కృష్ణమాచారి రచనయం దధికము, అదియే స్తుతియందుఁ బర్యవసించును. వానినడకనుబట్టి చూడఁగ వానిని వచనము లనుటయే యుక్త మనిపించుచున్నది. అనఁగా గానాంశము

చాల తక్కువ యనుట. తరువాతఁ జేర్కొనవలసినది తాళ్లపాక అన్న మాచార్యునివి. ఇతనివి నిజమైన కీర్తనలు. ఇతఁడు విష్ణుభక్తుఁడు. ఇతని కీర్తన లన్నియుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామివారికి సంబంధించినవి. ఇతని కీర్తన లన్నియు నేఁడు లభింపవు. లభించిన వానిలో స్తుతియంగి. కథన మంగము. ఈ కీర్తనలయందు భక్త్యంశ మెంతయున్నదో, శృంగారాంశ మంత యున్నది. రెంటను భగవంతునియందే యైక్య మగును. తరువాతివాఁడు తాళ్లపాక పెదతిరుమలాచార్యుఁడు. ఇతఁడు రచించినవి వేంకటేశ్వర వచనము. కృష్ణమాచారివలె వచనములు వ్రాసినాఁడు. వీనికి 'వైరాగ్యవచనమాలికా గీతము'లను పేరున్నది. వచనములే యయ్యును సంగీతాంశ మధికముగ నున్నట్లు మన మందువలన గ్రహింపవచ్చును. ఈ గీతములం దధికముగా వేదాంతము, పరమార్థము, శరణాగతి మున్నగునవి సవదరింపఁబడినవి. ఇతఁడు శృంగారసంకీర్తనలు, శృంగారదండకము, అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు మొదలైన యితరకృతులనుగూడ రచించెనఁట. అటుతరువాతఁ బ్రసిద్ధి చెందినవాఁడు క్షేత్రయ్య. ఇతఁడు వ్రాసినవి పదములుగా వాడుకలోనున్నవి. ఇందు శృంగారభావవ్యక్తీకరణ మధికము. ఇవి యభినయానుకూలములు. శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు "క్షేత్రయ్యపదములు" అను గ్రంథమును బ్రకటించినారు. ఈ పదములను బ్రచారములోనికిఁ దెచ్చినది వారే. నటరాజ రామకృష్ణ యీ పదముల నభినయించుచు దేశసంచార మొనర్చినారు. ఒనర్చుచున్నారు. సంగీతమునకును, అభినయమునకుఁ దగినవి యీ పదములు. తరువాత వచ్చినవి త్యాగరాజు కీర్తనలు. ఇం దంతయు భక్త్యంశమే, గానయోగ్యమే. అన్నమయ్య శృంగారసంకీర్తనాంశ మిన్నూటేండ్లతర్వాత క్షేత్రయ్యగాను, అధ్యాత్మ సంకీర్తనాంశ మటుతర్వాత నూటేండ్లకుఁ ద్యాగయ్యగాను నవతరించెనను కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాక్యము సమంజసముగా

నున్నది. రామదాసు కీర్తనలును నీ సందర్భమునఁ బేర్కొనవలయును. ఈకీర్తనలయందు భక్తి, దైన్యము, నిరసన, ముప్పేటగాఁ బెనవేసికొని భగవంతునియందు లీన మగు గుణవిశేష మొక డున్నది.

ఈ భక్తి, శృంగార గేయములతోపాటు వీరగేయములును గొన్ని యున్నవి. వానిలో ముఖ్యములు బొబ్బిలికథ, దేసింగురాజుకథ, కాట మరాజుకథ, కామమ్మకథ, చెన్నపరెడ్డికథ, గాంధీపదము మొదలైనవి. వీనియందుఁ గథాకథనము ముఖ్యము. దేశీయమును స్థానికమును నైన యభిమానమును రేకెత్తించు గుణ మీ గేయములందున్నది. ఈ గేయవాఙ్మయమున స్తుత్యంశమునకంటెఁ గథాకథనాంశమే మిక్కుటముగా నున్నది. సుబ్రహ్మణ్యకవి విరచితమైన యధ్యాత్మరామాయణము, ఇతరుల లక్ష్మణమూర్ఛ, కుచ్చలకథ, లంకాయాగము, ఊర్మిళనిద్ర, పాటలభారతము, ఇత్యాదు లన్నియుఁ గథనప్రధానములే.

నేఁటికాలమున జానపద వాఙ్మయ మనుపేర నీ జాతిరచన లధిక ప్రచారమున నున్నవి. వీనిని సేకరించి ప్రచార మొనరించు వారిలోఁ బ్రముఖులు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరము, శ్రీ టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు, శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి, శ్రీ బి. రామరాజు, శ్రీవట్లూజు మాధవాచార్యులు, శ్రీ తూమాటి దోణప్ప, శ్రీహరి ఆదిశేషు మొదలైన వారు. జానపద వాఙ్మయ పరిశీలన మనునది వాఙ్మయజిజ్ఞాసువునకు నేఁ డొక కొలమానము.

ఈ గేయవాఙ్మయమున గానాంశమే గాని, కవిత్వాంశ ముండ దనియు, ఈ గేయము పామరులకేగాని, పండితులకుఁ గా దనియునందే వ్రాసియున్నాను. నియతము కాకపోవుటచేత గేయములు విచ్చవిగాఁ బుట్టుచుండును. ఈ రచనకు భాషాపాండిత్య మక్కఱలేదు. భావౌన్నత్య మక్కఱలేదు. అశువుగా నోటికి వచ్చినట్లు పామరుఁడు పాడుకొనుపా

టయే గేయము. ఇది నిరసన గాదు. యథార్థము. అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్య, త్యాగరాజు మొదలైనవారి రచనలలో భావుకత లేకపోయినను, భక్తి, సుష్ఠుత కలిగిన భావ, యున్నవి. అవి గానముకొఱకే యేర్పడిన వగుటఁ గొంత ప్రచారములో నున్నవి. భక్తి విషయమునఁ బండిత పామరులకు భేదము లేదు. గానము సర్వజనసేవ్యము. కనుక నీ రెండింటిని నిముడ్చుకొనినందున వారి గేయము లుచితప్రచారమున నున్నవి. సంగీతవిద్వాంసుఁడు రాగ మాలపించి పాడినపుడే యా గేయములు ప్రాణవంతము లగును. ప్రతిభావమును వ్యక్తముచేయుటకు భాష యావసరము. సంగీత మాలపించవలయు నన్న భావమును వ్యక్తము చేయుట కెంత భాష యవసరమో యంతమాత్రమే యా గేయములందున్నవి. ఆ గేయము లాధారముగా మనము సంగీతము నాస్వాదింపవలయునేగాని కవిత్వ మాశింపరాదు. కనుక గేయములు వాఙ్మయమునఁ జేరఁగలవుగాని కవిత్వమునఁ జేరవు.

ప్రతి వాఙ్మయమును మొదట గేయరూపముననే యుద్భవించి తరువాతఁ గ్రమోన్నీలనము చెంది పద్యకవిత పెంపొంది వచన మావిర్భవించు నని వాఙ్మయవేత్తల యభిప్రాయము. కావచ్చును. ఈ గేయములకు సార్వజనీనత, సార్వకాలికత పట్టవు. వీనియస్థిత్వము నశ్వరము. లేకపోయినచో నన్నయకుఁ బూర్వమం దున్న గేయము లన్నియు భారతముతోపాటు మనకు లభించవలసినవి. ఈ గేయములు కావ్యములవలె నుత్కృష్టములైనవే యైనచో నాఁటిప్రజలు వానిని భద్రపఱచియుందురు. తాత్కాలికప్రయోజనము నాశించి యుద్భవించినందునఁ బ్రజలకు వానియం దలసభావ ముండుట సహజము. జ్ఞాపక మున్నవారు కులాసగ బాడుకొనుచుందురు. వానిని విన్నవారు పాఠభేదములను తెక్కచేయక తాము బాడుదురు. ఈ విధముగా వికృతిమూలములగాఁ గొంతకాలము ప్రచారమున నుండును. నశించును. మఱలఁ గ్రొత్తగేయ

ములు పుట్టును. అవియు నంతించును. ఈనాఁడు మనకు లభించిన జానపదము లన్నియు నర్వాచీనములే. అందలి కాలక వైచిత్రిగాని, పదగుంఫనముగాని యర్వాచీనతనే నిరూపించును. అనఁగా ప్రాచీనము లైన జానపద గేయములు నశించిన వన్నమాట. నశింపు వాని కొక లక్షణము. నేఁడు ముద్రణము మన కున్నందున లభించిన వానిని సచ్ఛాశ్వతింపఁ జేసికొనుచున్నాము. అచ్చువేయించుట శాశ్వతత్వమును నేర్పాటు చేయుట గాదు. అది యా రచనలో నుండవలసిన గుణము. జానపదము లం దది లేదు. శ్రీయుత పింగళి లక్ష్మీకాంతముగా రనినట్లు 'పదకవిత్వ' మెంత నిసర్గమధురమును నిరాడంబరమును నయినను ప్రౌఢవాఙ్మయమున స్థాన మాసింపక, గాలిలోనే సంచరించుచుఁ, బుట్టుక దార్ఢ్యమును బట్టి కొంతకాలము సజీవమై యుండును. (ద్వి. భా. ఉపో. 17 ♦)

ప్రతిజాతికిని జానపద గేయ వాఙ్మయావిర్భావ మనివార్యము. ఆంధ్ర భాష యజంత మగుట సంగీతానుకూలత నైసర్గికము. కనుక నీ భాష యందు గేయ వాఙ్మయము విరివిగాఁ గలుగుట కవకాశ మెక్కువ. వాఙ్మయప్రయోజనములలో బుద్ధివికసనము, హృదయానందము ప్రముఖములు. దేశీయ మైన జానపద గేయసముచ్చయము హృదయమున కార్ద్రత చేకూర్పఁగలదు గాని బుద్ధివికాసమునకుఁ దోడ్పడ దని నా యభిప్రాయము. అనఁగా నీ గేయ వాఙ్మయమునకు నానంద ప్రతిపాదన సామర్థ్య మొకటియే గుణ మనుట. వాఙ్మయప్రయోజనద్వయము నిముడ్చుకొనునదియే ప్రౌఢవాఙ్మయము. అదియే నన్నయ మార్గానుయాయులసృష్టి. ప్రజాబాహుళ్యముపై గేయమున కున్న ప్రభుత్వము పద్యమునకు లే దనవచ్చును. ఈ రహస్యమును గ్రహించియే పాల్కురికి సోమనాథాదులు శైవమత ప్రచారమునకు ద్విపదను గ్రహించిరి. గ్రంథ మంతయు నొకే ఛందమున వ్రాయు నాచారము సంస్కృతమునను, ఆంగ్లమునను నున్నది. సంస్కృతమున గ్రంథ మంతయుఁ

♦ ద్విపద భారతము. ఉపోద్ఘాతము. పుట. 17.

గాక పోయినను సర్గ మొకఛందమున వ్రాయుట కలదు. భావానుగుణముగ ఛందమును మార్చుకొనుటలోని గుణమును గ్రహించిన మొదటి వాఁడు నన్నయయే. తాను శైవుఁ డయ్యును మతప్రచారమునకుఁ గాను కావ్యత్వమును జాఱవిడువఁ జాలనివాఁడు కవిరాజశిఖామణి యైన నన్నెచోడుఁడు.

ఇతఁడు తన కుమారసంభవమును భావానుగుణముగ ఛందములను మార్చికొనియే రచించెను. పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడు మతప్రచారము ముఖ్యముగ నెంచినవాఁ డగుటచేత నేకధాటిగ జానపదులు పాడుకొనుటను వీ లగునట్లు ద్విపదలనే గ్రహించినారు. అనఁగా నేకాగ్రత కలిగి, భావరహస్యగ్రహణశక్తితో, నానందముద్రాముద్రణమున కర్హమైన హృదయపుటమును విప్పి చదువవలసిన గ్రంథములు నన్నయమార్గానుయాయులవి. ఆవేశముతో, వేగవంతముగఁ జదువవలసినవి సోమనాథాదులవి. ఇట్లనుటవలన నా యా గ్రంథపఠనములవలన నా యా గుణములు పాఠకుల కేర్పడఁగల వని చెప్పుట. ఆనందము రెండింటివలనను బొందవచ్చును. సోమనాథుఁ డా ప్రచారము నాశించియే గానానుకూలత యధికముగాఁ గల దేశిచ్ఛందము లైన రగడలనుగూడ వ్రాసినాఁడు. బసవరగడ, సద్గురురగడ, గంగోత్పత్తిరగడ, బసవాఢ్యరగడ మొదలైన రచనలు పండితులకు సుపరిచితములే. రగడసంగీతానుకూలము నవ విధరగడలకును రాగతాళానుసంధానము కస్తూరి రంగకవి మొదలైన వారు చేసియున్నారు.

దేశీయము లైన యీ రగడలు మాత్రాఛందస్సంబంధములు. నన్నయకుఁ బూర్వమం దున్న శాసనములం దీ రగడ లక్కడక్కడ నున్నను నన్నయ తన భారతమున వాడలేదు. నన్నెచోడుఁడు వాడలేదు. 1. తిక్కన వాడలేదు. ఎఱ్ఱనయుఁ దన గ్రంథముల వ్రాసినట్లు కానరాదు. శ్రీనాథుఁడు వ్రాసినాఁడు. పెద్దనాదులు వ్రాసినారు. శ్రీనాథుఁడు

మణికర్ణికా ప్రభావవర్ణనమున హరిగతిరగడ వాడినాడు.[1] పెద్దనాది ప్రబంధికులు వనవిహారపుష్పాపచయ సందర్భమున రగడలను వ్రాసినారు. ప్రాచీనకాలమున నీ రగడలు దైవస్తుతిపరము లనియుఁ బ్రబంధము లందుఁ బుష్పాపచయసందర్భమున నాడుచుఁ బాడుచు, యువతు లుందురు గాన, నట్టి సందర్భమున గానయోగ్యము లగు నీ రగడలను బ్రబంధకర్త లుపయోగించియుందు రను[2] శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారి యభిప్రాయము సమంజసముగనే యున్నది. కాని తరువాతి ప్రబంధకర్త యైన, చింతలపూడి యెల్లనార్యుఁడు తన రాధామాధవము ద్వితీయాశ్వాసమున రాయబారము నెఱపుటకుఁగాను బ్రత్యక్షమైన శారద శ్రీకృష్ణుని స్తుతించు సందర్భమున హరిగతిరగడ వ్రాసియుండుటచేతను, పింగళి సూరన్న తన కళాపూర్ణోదయ ద్వితీయాశ్వాసమున మణికంధరునితీర్థయాత్రాసందర్భమున రామభద్రుని స్తుతించుటకుఁ దురగవల్గన రగడ వాడియుండుటచేతను, ప్రాచీనకాలముననే రగడలు దైవస్తుతిపరము లని యనుకొనుట కవకాశము లేదనియు, గానయోగ్యమైన సందర్భములందు నెల్లయెడల నైచ్ఛికముగ రగడలు మార్గకవితాగ్రంథము లందు వ్రాయుట కల దనియు మన మూహించుకొనవచ్చును. ఎట్లైనను వృత్తముల కున్న యాదరణ కావ్యములందు రగడలకు లేదు. అసలు వానియందు గానయోగ్యతయే గుణవిశేష మగుటవలన నవి యా స్థితియం దున్నవి. దేశీఛందస్సుప్రభావము మార్గకావ్యములపై నంతమాత్రమే.

శ్రీకృష్ణరాయల తరువాత దక్షిణాంధ్రదేశమున యక్షగానాది దేశీరచన లభివృద్ధియైనవి. అవి ప్రౌఢవాఙ్మయనిర్మాణమునకుఁ దరువాతివారికి మార్గదర్శకము లగుట కశక్తములైనందున క్షీణదశ యని

---

1 కాశీఖండము. అశ్వా. ఆ. పుట. 355

2 ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర - సాహిత్య సమీక్ష. పు 71

వార్య మైనది. క్రమముగా దేశమునఁ బండితదోషము సడలినది. పాండిత్యతృష్ణ నశించినది. రాజ్యము పరహస్తగత మగుటవల దేశీయ భాషావాఙ్మయములు మూలఁబడినవి. పరభాషావాఙ్మయపఠన మని వార్య మైనది. దేశభాషాజ్ఞానము లేమిఁ బూర్వగ్రంథములు కొఱుకుడు పడుట మానినవి. ఆంధ్రశబ్దజ్ఞానము లేని ప్రజాబాహుళ్యమునకు దేశ భాషయందలి మాధుర్యమును జవి చూపించి, యభిమానమును రేకెత్తించి, దేశభాష మూలఁబడకుండఁ జేయవలసిన తరుణము వచ్చినది. ఆ తరుణమున జన్మించినవారే కందుకూరి వీరేశలింగము, తిరుపతి వేంకటకవులు, గురజాడ అప్పారావు, గిడుగు రామమూర్తి ప్రభృతులు. మునుముందు వీరేశలింగముపంతులుగారు కర్తవ్యమును గుర్తింపకపోయినను దేశమునఁ బ్రబలిన మానవోద్యమప్రభావమునకు లొంగుటచేత వివిధవిషయముల సాంఘికాభ్యుదయమునకుఁ బాటుపడిరి. శతావధానము నొనరించుచుఁ దిరుపతివేంకటకవులు దేశాటన మొనరించియాంధ్రప్రజానీకమునకుఁ దమ మృదుమధురపద్యరచనాపాటవమునఁ జక్కిలిగింతలుపెట్టి మేల్కొల్పిరి. దేశీయాభిమానమును, దానివలన దేశభాషాభిమానమును బ్రస్ఫుట మొనరించుటకుఁ బూనుకొనిన గురజాడ అప్పారావుగారు గేయరచన కుపక్రమించిరి. చాలకాలము తన పెరుఁగుదల నాఁపుకొనిన ప్రామాణికాంధ్రము వాడుకభాషనుండి తనను దూరము చేసికొనినది. శబ్దజ్ఞానము లేనినాఁటి యాంధ్రప్రజకు విషయము బోధింపవలయు ననినఁ బ్రామాణికాంధ్రము నిరుపయోగమని గురజాడ, గిడుగు, తలంచిరి. వాడుకభాషలో రచన ముపక్రమించిరి. ప్రామాణ్యమును గౌరవించువారి కది విడ్డూరముగఁ దోఁచినది. వాదోపవాదములు బయలుదేఱినవి. జనబాహుళ్యమునకు నియమము నతిక్రమించుటలోఁ గల యుత్సాహము నియమబద్ధ మగుటలో నుండదు. జనత యంతయు గిడుగు, గురజాడలజాడ ననుసరించినది. రచనకు వాడుక

భాష నుపయోగించుట సముచిత మను వివాదము దశదిశల మాఱుమ్రోగినది. వాదములతోఁ వాదము లున్నవి. గురజాడ గేయరచన సాగించినాఁడు. వాడుకభాష గేయరచన కనుకూలించు గుణము గలది. గురజాడతోఁపాటు చాలమంది గేయరచన కుపక్రమించిరి.

మొదటినుండియు మనకు మార్గ, దేశి యనువాఙ్మయ సంప్రదాయము లున్నవి. కాని మార్గ యభివృద్ధి యైనట్లు దేశి కాలేదు. అందు కనేకకారణము లున్నవి. నన్నయాదులు వాడిన వృత్తములలోఁ వాడుకభాష యిముడదు. పొహళింపు కుదురదు. కనుక గురజాడ అప్పారావు గారు దేశి (జానపద) వాఙ్మయమువైపు చూచిరి. సామాన్య ప్రజానీకముపై దానిప్రభావ మధికముగ నుండుట గమనించిరి. తన రచనలకు నట్టి ప్రచారము వచ్చి ప్రజాబాహుళ్యమును చైతన్యవంత మొనరింపవలయు నన్న భావము కలవాఁడగుటచేత గురజాడ గానయోగ్యము లైన దేశీఛందములను గ్రహించి గేయములు వ్రాసినాఁడు. తమకు సులభగ్రాహ్యముగ నున్నందునఁ బ్రబంధములకంటె నీరచనలు తమకు సన్నిహితము లైనందునఁ బ్రజలలోఁ నీరచనలయం దొక గురుభావ మేర్పడినది. ఇంతలోఁ భావకవిత్వపువెల్లువ వచ్చినది. ఇది దేశీమార్గము కాకపోయినను రసభావపరిపుష్టమైన నవ్యమార్గ మగుట యతిత్వరితముగ దేశమున వ్యాపించినది. ఈ వెల్లువలోఁ గురజాడ కొంత కాల మణఁగి మణఁగి యుండవలసినవాఁ డాయెను. భావకవిత్వపువెల్లువ యొక కెరటముతోఁనే యాఁగినది. అంత యతివాస్తవికత (సర్రియలిజం) బయలు దేఱినది. దీనితత్త్వపరిశీలనము శ్రీ వేమూరి ఆంజనేయశర్మగారు కొంతచేసి యున్నారు.[1] మన కా విషయమిటఁ బ్రసక్తముగాదు. విశేష మే మనఁగా నీయతివాస్తవికరచనలు గూడ దేశీయమైన గేయములలోఁనే జరిగినది. శ్రీరంగము శ్రీనివాసరావుగా రీ రకపురచనకు మూలస్తంభము. తమ

1 స్రవంతి, సం. 1.

గేయములు ప్రచారమున నుండుట కనువుగ వెనుక గురజాడ యేర్పఱిచిన మార్గమును బునరుద్ధరించిన రచయిత శ్రీ. శ్రీ. ఇతని యనుయాయులు దేశమునఁ జాలమంది గలరు. వీ రందఱికిని నభ్యుదయకవు లని,ప్రజాకవు లని,యతివాస్తవికకవు లని పేర్లు. గేయకవు లనియుఁ గొంద ఱనుచున్నారు. నిజమునకు గేయములు వ్రాయుచున్నట్లా యా కవు లంగీకరించుచున్నారు. వీరిలోఁ గొంద ఱతివాదులు. కొందఱు మితవాదులు. వారివాదము లెట్లున్నను వారు నేఁడు వ్రాయు గేయములు చాలవఱకు మాత్రాఛందస్సంబంధులైన రగడభేదములలో నున్నవి. వా రా విషయము పేర్కొననందునఁ బ్రిస్తరించి చూపవలసివచ్చినది. ఈ రగడలు పూర్వమునుండియుఁ గల ఛందములే. వీనియం దాద్యంత ప్రాసములు, యతి, మాత్రలు (లఘువులు) గణింపఁబడుట యాచారము. ప్రామాణికభాష పనికిరా దని వాదించిన గురజాడ ప్రామాణికరచనల యం దున్న ఛందోనియమములనుగూడ నుల్లంఘించెను. వాడుకనుండి దూర మైన ప్రామాణికభాష యెట్లు సర్వజనగ్రాహ్యము కాదో యట్లే యా భాషయందలి ఛందోనియమములును గా వని యతిప్రాసాదికములను గురజాడ విడనాడినాఁడు. విప్లవదృష్టియే ప్రధానముగాఁ గలిగిన శ్రీ. శ్రీ. ప్రభృతులు గురజాడకును నా భావ మంటఁగట్టి, వానిమార్గమనుసరించి క్రొత్తసృష్టి యనిరి. యతిప్రాసలనియమము సర్వత్రగోచరింపకపోయినను మాత్రానియమము జానపదగేయములం దంతటను గలదు. నేఁటిగేయరచయిత లందఱును బుద్ధిపూర్వకముగ మాత్రానియమము పాటించుచున్నారో, లేక యొక లయ తప్పక యుండవలయునని కొనుటచేత మాత్రానియమము వీరిరచనలయం దేర్పడుచున్నదో చెప్పలేను గాని మొత్తముమీఁద విశ్రృంఖలప్రవృత్తి గలిగి యిష్టము వచ్చినట్లు వ్రాయుదు మని చెప్పు నీ నేఁటి కాలపుగేయకర్తలలో నొక నియమము స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది. నేను గొన్ని గేయ

ములను బ్రిస్తరించి చూచితిని. రగడభేదములలో నున్నవి. ప్రముఖ రచయిత రచనలను గొన్నింటిని మాత్రి ముట్టంకింతును.

ఏ దేశచరిత్రచూచినా - ఏమున్నది గర్వకారణం?
నరజాతిచరిత్ర సమస్తం - పరపీడన పరాయణత్వం.
నరజాతిచరిత్ర సమస్తం - పరస్పరాహరణోద్యోగం
నరజాతిచరిత్ర సమస్తం - రణరక్త ప్రవాహసిక్తం......[1]

ఇది శ్రీ. శ్రీ వ్రాసిన 'దేశచరిత్రలు' అను గేయములోని యుపక్రమణిక. ఇది వృషభగతిరగడ. ప్రతి రెండు పాదములకును నాద్యంతప్రాసము, ప్రతిరగడకును నుండవలయు నని లక్షణము. [2] వృషభగతిరగడలో 15వ యక్షరము యతి. పాదమునకు 28 మాత్రిలు. శ్రీ. శ్రీ. గేయమున మాత్రలు సరిపోవుచున్నవి. ఆదిప్రాస లేదు గాని యంత్యప్రాసయున్నది. గేయమం దంతటను నీ యంత్యప్రాస లేదు. మాత్రానియమము సర్వత్ర పాటింపబడినది. అనగా శ్రీ. శ్రీ. వ్రాసిన యీ గేయము యతిప్రాసములు లేని వృషభగతిరగడ యనుట కాక యొక్కొక్క పాదమును రెండు పాదములుగా బ్రస్తరించిన హరిణగతిరగడ యగును. ఇతనిదే

పాపం, పుణ్యం, ప్రపంచమార్గం
కష్టం, సౌఖ్యం, శ్లేషార్థాలూ
ఏమీ ఎరుగని పూవుల్లారా
అయిదారేడుల పాపల్లారా[3]

అను 'శైశవగీతి' గేయము మధురగతిరగడ. యతిప్రాసలు లేవు. పాదమునకు 16 మాత్రలు. రెండు పాదములను గలిపి యొక పాదముగా వ్రాసిన హరిణగతిరగడ యగును.

---

1 కల్పన. పుట 49.

2 పూర్వులును యీ లక్షణమును పూర్తిగ పాటించలేదు.

3 కల్పన. పుట 60.

మంచువంటిది గతం - మళ్ళీకనిపించదు
వెనక్కు చూడకు మరి - వెళ్ళి పోయిం దెపుడో
నీలో కుసుమించిన - పూలను చిదిమేస్తూ
గతం వెళ్ళిపోయింది - స్మృతి గర్భంలోనికి[1] . . .

అను 'కాలరథం' గేయము ద్విరదగతిరగడ. ఆద్యంత్యప్రాసములు లేవు. మొదటి రెండుపాదములలో 11 వ వర్ణము యతి పాటింపఁబడినది. మూఁడు నాల్గు పాదములఁబ్రాసయతి వాడఁబడినది. ఇది లాక్షణిక సమ్మతము కాదు. పాదమునకు 20 మాత్రలు. 'ఆరుద్ర' వ్రాసిన 'ఎంచక్కనికల' అను గేయమునందలి

నిన్న మన తండ్రులు చాలా నిస్సహాయులు
వాళ్ళతండ్రులు అంతకన్నా అసహాయులు
వాళ్ళచుట్టూ తా మ్మెళ్ళకొద్దీ బీళ్లు
ఎప్పుడో ఇంకిపోయిన వాళ్ళకన్నీళ్ళు [2]

అనునది ద్విరదగతిరగడలోనే ప్రారంభ మైనది. అంత్యప్రాస యున్నది. యతి లేదు. మాత్రానియమ మున్నది. మూఁడవ పాదమున నొక మాత్ర తగ్గినది,
అనిసెట్టి సుబ్బారావు వ్రాసిన

వచ్చాను వచ్చాను వ్యాససంతతివాణ్ణి!
వెళ్ళిపోయిన కోటికోట్ల జీవుల విడిచి
కుళ్ళిపోయే నేటి కోట్లజీవులకొఱకు
పొర్లివచ్చే కోటి కోట్ల జీవులకొఱకు[3]

---

1. కల్పన. పుట 61.
2. కల్పన పుట 281.
3. కల్పన పుట 93.

అను 'వ్యాసనంతతి వాఙ్మి' గేయము యతిప్రాసములపొంతఁబోని ద్విరద గతిరగడ.

'బైరాగి' వ్రాసిన 'నూతిలోని గొంతుకలు' అనుగేయమునందలి

ప్రతిమనిషీ ఒకగదిలో - చెదపురుగులు ప్రతిమదిలో
ప్రతిమనిషీ ఒకనదిలో - సుడిగుండం ప్రతియెదలో
ప్రతిమనిషీ ఒకచెరలో - ఉరికంబం ప్రతిమదిలో
ప్రతిమనిషీ ఒకమరలో - మరమేకులు ప్రతిహృదిలో[1] ...

ఈ భాగమంతయుఁ దురగవల్గనరగడయే. ఆద్యంతములయందుఁ బ్రాస పాటింపఁబడినది. యతి 13 వ వర్ణము. ఈగేయమున లేదు. పాదము నకు 24 మాత్రలు.

పిలకా గణపతిశాస్త్రి వ్రాసిన 'మాదాకబళం'

ఘోరని గాలిదుమారము లెగసెగా
భోరని ధారావర్షము కురిసెగా
చీకటిలో ఎవరో ఆసీడలు
ఆకలితో ఏవేవో ఘోషలు.[2]

అను గేయము యతి లేని మధురగతిరగడ. ప్రాస మున్నది.

బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు వ్రాసిన 'మాధురులు'

ఊరకేమాధురులు - ఊరిపోతున్నాయి
ఆవైపు ఈవైపు - అని కాదు అలముకొను
అందమే వెలుఁగైన - అన్నివైపులగూడ
అంధకారప్రభలు - మండువైపులగూడ.[3]

అను నీ గేయము ద్విరదగతిరగడ. మొదటి మూఁడు పాదములందును యతి యున్నది. ప్రాసనియమము లేదు.

దాశరథి వ్రాసిన 'రక్తారుణవైజయంతి'

---

1 కల్పన పుట 239.

2 కల్పన పుట 297

3 శతపత్రసుందరి పుట 20.

అర్ధరాత్రి అడుగుజాడ లగుపించనిఅరణ్యాన
నల్లరంగు పూసుకున్న కళ్లులేని గాడుపులో
చెవులు చిటిలి చిల్లులుపడు నిశ్శబ్దనినాదములో
పిశాచాలు విజృంభించు పర్వతాలలోయలలో [1] ......

అను గేయము యతిప్రాసముల నియమము లేని తురంగవల్గనరగడ. పాదమునకు 24 మాత్రలనిలయము.

సి. నారాయణరెడ్డి వ్రాసిన 'తరంగాలు'

ప్రాచీదిశాకుడ్యభాగాల నెగఁబ్రాకి
రోచిర్లతలు తొంగిచూచినవి, పూచినవి.
కొమ్మలై పెనవేసుకొన్న యువదంపతుల
గాఢోపగూహనగ్రంథులు సడలునేమొ [2] ... ...

అను గేయము ద్విరదగతిరగడ. ప్రాసనియమములేదు. 1,3,4 పాదములందు యతి నియమ మున్నది. 2 వ పాదమునఁ బ్రాసయతి గలదు. పాదమునకు 20 మాత్రలు. ఇతనిదే మఱొక గేయము 'అంతశ్చిత్రాలు'.

చీకటిపెదవులు నాలోపల - జీవనవేణువు పూరించెను
కాంతికరమ్ములు నాకన్నుల - గాఢతమోభారం దించెను
హైమంతనిశీథం నాలో - అంగారం రేకెత్తించెను
ఆషాఢపయోదం నాలో - యోషావిరహం పొరలించెను [3] ...

ఇది వృషభగతిరగడ. అంత్యప్రాసము పాటింపఁ బడినది. 1,2,3 పాదములలో యతి నియమ మున్నది. నాల్గవపాదమునఁ బ్రాసయతి కూర్పఁబడినది: ఇందలి యొక్కొక్క పాదమును రెండుపాదములు చేసినచో హరిణగతిరగడ యగును. ముద్రణమున హరిణగతివలెనే యున్నది. యతిప్రాసలనియమము కుదురదు. కనుక వృషభగతి యని

1. కల్పన పుట. 163
2. స్రవంతి. సం॥ సం. 3
3. ఆంధ్ర (వార) పత్రిక, 12-1-1954.

వ్రాసిచూపించినాను. ఇంకను జూపవచ్చును. ఇట్లు నేటి గేయము లన్నింటిని బ్రస్తరించుటకుఁ బ్రారంభించినచో నిది వ్యాసము కాక లక్షణగ్రంథ మగును. ఆ గ్రంథరచనావశ్యకతయు వచ్చును. పైన నేను బ్రస్తరించి చూపిన వన్నియు, రగడభేదములే. నేటి గేయరచయితలందఱును రగడభేదములనే వాడుటలేదు. ద్విపదభేదములు - అక్కరభేదములు కూడ విరివిగా వాడఁబడుచున్నవి. నీతినియమములు లేకుండ నిచ్చవచ్చినచోటఁ బాదము నాఁపి వరుసగా క్రిందికి వ్రాసికొను పోవు రచనలే గేయము లనుకొనువారికి, ఈ గేయములందును నొక నియము మున్న దని చూపుటకే పైన జరిపిన ప్రస్తారము. నీతినియమములు లేవను వారివాదమును నిర్హేతుకము కాదు. పద్యములు వ్రాయుట తమకుఁ జేత కాదనియు, గేయములుమాత్రమే వ్రాయఁగల మనియు, గనుకఁ దాము గేయకవితలరచయితల మనియు నెలుగెత్తి పలుకువారు దేశమున నేఁడు కలరు. ఏదో యొక లయ యుండవలయు ననుకొని గేయము వ్రాయుచుఁ బాదవిభజన చేయుటలో మాత్రానియమ మెఱుఁగని యువకులు చాలమంది గలరు. ప్రముఖరచయితల గేయములు, పూర్వప్రబంధముల (వృత్తములను) నిరసించుటయే యువకులకు నేర్పినవిగాని తమలోని నియమవిశేషములను వారి కెఱుకపఱచలేదు. వా రట్టినియమము లుండు నని గ్రహించుటయులేదు. ఏది యెట్లున్నను నేఁడు గేయరచయిత కాని యక్షరాస్యుఁడు లేఁ డనుటలో నతిశయోక్తి యున్నను స్వభావోక్తి కాకపోదు.

పద్యములు వ్రాసిన ప్రతివాఁడును వెనుకఁ గవియైనట్లు గేయము వ్రాసినప్రతివాఁడును నేఁడు కవి యనఁబడుచున్నాఁడు. పద్యమువ్రాసిన ప్రతివాఁడును నెట్లు కవికాడో, అట్లే గేయము వ్రాసిన ప్రతివాఁడును కవి గాఁడు. కవిత్వము వ్రాసినవాఁడుమాత్రమే కవి. గేయకవిత్వము నకును బద్యకవిత్వమునకును నన్నయాదులకాలమునుండి కల భేదము

ముందే వివరించితిని. గేయ మనునది గానాంశమునుమాత్రము తనలో నిముడ్చుకొనిన దనికూడ వ్రాసితిని. దానిప్రయోజనము హృదయము నార్ద్రి మొనరించుటయే గాని బుద్ధివికసనమునకుఁ దోడ్పడుటగా దని నుడివితిని. జానపదగేయములను హృదయముతోఁ బరిశీలించినపుడు నాకుఁ దోఁచినభావము లవ్వి. కొందఱు జానపదవాఙ్మయపరిశోధకులు "ప్రబంధాలలో నూటికి తొంభదింటిలోకంటె హరిహరీనారాయణ పదాలలో మేలైన కవిత్వము కనపడుతుంది" అనునభిప్రాయము కలిగియున్నారు. [1]ఇది యత్యుక్తి. మఱికొందఱు జానపదగేయపరిశోధ కులు "ఈరకం (హరిహరీనారాయణ) పదాలలో స్వకపోలకల్పితా లించుమించుగా సున్న. ఇవన్ని ఇతరరచనలను చూచి రచించినవే" అను భావమునుగలిగియున్నారు.[2] కల్పన యనఁగా భావయిత్రి. కవి త్వమున కా శక్తిప్రధానము. అది లేనివాఁడు కవి కాఁడు. ఆ రచన కవిత్వము గాదు. కనుకనే జానపదగేయములందుఁ గవిత్వాంశము పూజ్య మనియు, గానాంశము ముఖ్య మనియు నేను వ్రాయుట. మేధా గత మైన కాల్పనికజగత్తున విహరించుటకు సామాన్యమానవునకు యోగ్యత లేదు. ఆ యోగ్యత నాతఁడు సంపాదించుకొనవలయును. సంపాదించుకొనలేనివారికిని హృదయమున్నది. కనుకను, దాని కాస్వా దన మనునది గుణ మగుటను క్లిష్టములును, ఉన్నతములును, కాని భావ ప్రపంచన మనివార్యమైనది. దానిస్వరూపస్వభావములే పదము, తదం తర్గతమైన గానయోగ్యత. వెరసి గేయము. మహోన్నతభావవ్యక్తీకరణ మం దుండకపోవుటవలననే జనబాహుళ్యమున వానికిఁ బ్రచారము. జానపదుల కది యొక విలాసక్రీడయే గాని మ ఱొండు గాదు. ఆంధ్ర దేశమున 19 వ శతాబ్ద ముత్తరార్థమునఁ బ్రభవించి జాతిని పునరు

1 కిన్నెర జనవరి 1955 పుట 95

2 కిన్నెర జనవరి 1954 పుట 100

జీవింపఁజేయు భారము వహించిన తిరుపతి వేంకటకవులు, గురజాడ మొదలైనవారు ప్రజాబాహుళ్య మందుకొని యాస్వాదించి, యానందింపఁగలిగిన భావములనే వ్యక్తీకరించిరి. అందులకుఁ దిరుపతివేంకటకవులు శతావధానము లాధారముగాఁ గొనిరి. దైనందినోపయోగమున నున్న శబ్దములనే గ్రహించి చక్కఁగా మలఁచి పరిచితపూర్వములైన వృత్తచ్ఛందములనే గ్రహించి యాశువుగాఁ జెప్పుటకుఁ బ్రారంభించుటతో జనసామాన్యమున కొక యుత్సాహము, నభినివేశము, నేర్పడినవి. ఆంధ్రభాషయందును, గవితారీతులయందును జనత కొక యభిమానము రేకెత్తినది. ఈ యభిమానము, పండితులలోఁ బ్రబలిన ప్రామాణిక వ్యావహారిక భాషాభేదములవలనఁ బుష్టిని గూర్చికొనినది గాదు. సులభసాధ్యమైన వ్యావహారికమునకే జనత యంగీకారము చూపినది. అది సహజము. భాషతోపాటు ఛందోనియమములను వ్యావహారికమునకు దించినవాఁడు గురజాడ. ఇట వ్యావహారిక మనగాఁ దేశీయని. గురజాడ తన గేయములు ప్రజాబాహుళ్యమున కని సమ్మినవాఁ డగుటచేత వాడుకపదములనే వాడినాఁడు. కనుకనే మహోన్నతము లైన భావసముదాయముతోఁ గాల్పనికజగత్తును గురజాడ సృష్టింపలేకపోయినాఁడు. తాను వ్రాసిన గేయములు ప్రజలకు జీర్ణము కావలయు ననుకొనినాఁడు. కాని గురజాడ, ప్రజలకు వాఙ్మయపరిపుష్టి యేర్పడవలయు నని యనుకొనలేదు. ఆకాలమున నిట్లనుకొనరాదు. తల్లి యేమి చేయును? బిడ్డలకుఁ జిన్నతనమున జీర్ణ మగు పదార్థములనే పెట్టును. జీర్ణకోశ మభివృద్ధి యైనతరువాత బలము చేకూర్చు పదార్థములను బెట్టును. భాషావాఙ్మయవిషయమున పసవల్పువారివలె నున్న నాఁటి ప్రజలకుఁ దిరుపతివేంకటకవులు, గురజాడ తల్లులవంటివారు. కాని వారికృషి యాంధ్రప్రజలకు భాషావాఙ్మయజీర్ణకోశము వృద్ధిచేయుటతోడనే ముగిసినది. వారు పుష్టిని గూర్పలేక

పోయిరి. శ్రీముద్దుకృష్ణమాటలలో వీరు వైతాళికులు. వైతాళికుల పనియే వారుచేసిరి. తరువాతఁ బుష్టిని గూర్చి, మార్గదర్శి కావలసిన వాఙ్మయధురంధరుఁ డైన మహాపురుషునియావిర్భావ మనివార్యము. అతఁడే శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. కారణజన్ముఁ డైన యతని దొరక దీక్ష. అది యవిచ్ఛిన్నము.

కాలప్రభావ మేమో ప్రపంచ మంతయుఁ జైతన్యపూర్ణ మైనది. ఆ చైతన్యము సంఘర్షణాత్మకము. ప్రపంచకమందలి ప్రతి ప్రాంతమును మిగిలిన దానిని దనదిగాఁ జేసికొనుయత్నమున కుపక్రమణము చేసినది. చేయుచున్నది. ఆధునికవిజ్ఞానము, శాస్త్రాభివృద్ధి దానికి దోహదకారి యైనది. అగుచున్నది. సంఘర్షణాత్మక మైన చైతన్యము విప్లవ మను పేరు గైకొనినది. అన్ని రంగములయందును దానివిశ్వరూపసందర్శన మప్రధృష్యము. ఆ విప్లవదృష్టిని భారతావనియు, నాంధ్రదేశమును నల వఱచుకొనినవి. వివిధరంగములఁ బ్రతిఫలించిన యాదృష్టికి వాఙ్మయ రంగ మపవాదు కాదు. కాలేదు. ఆ దృష్టికి నియమోల్లంఘన మాత్మ. స్వేచ్ఛ ప్రాణము. ప్రపంచమున వీనిప్రచారము నాంగ్ల భాషాముఖమున గ్రహించిన యాంధ్రమేధావు లా యుద్యమము నిట లేవఁదీసిరి. మిగిలిన రంగములం దేకీభావము కుదిరినను భాషావాఙ్మయరంగముల నాంధ్రుల కేకత్వము కుదురలేదు. భాషయే యిందుకు హేతువు. అన్ని దేశకాల ప్రభావములను దమలో నిముడ్చుకొనిన వారిలోఁ గొందఱు తిరుపతి వేంకటకవుల మార్గమననుగమించిరి. కొందఱు గురుజాడ మార్గము ననుసరించిరి. గురుజాడలోనే భాషయందును, ఛందమునందును సంప్రదాయవ్యతిక్రమణ మున్నది. అట్లు వ్యతిక్రమించుటలో గురజాడ వారి భావము వేఱయినను నీరంగమునను విప్లవము రావలయు నను వారికి గురజాడ విప్లవకవిగాఁ గనిపించినాఁడు. అతని మార్గ మనుసరించవలసిన తమకు నతనికి మహాకవిపట్టముగట్టుట అనివార్య మైనది. గురజాడ మేలు

కొలుపు పాటల పద్ధతిని గవిత వ్రాయుట కతని యనుయాయు లుపక్ర మించిరి. కవిత యనఁగానె వ్యావహారికశబ్దజాల మశక్తమై ప్రక్కకు నొదిగి తీరవలయును. ఛందమేదైనను నంత బాధ లేదు గాని భావానుగుణమైన శబ్దప్రయోగము కవితకు ముఖ్యము. కనుకనే గురజాడ భాషాప్రయోగమునకును దరువాతివారి భాషాప్రయోగమునకుఁ బొత్తు కుదురలేదు. మహాకవిత్వము వ్రాయు తలంపు లేనివాఁడగుటచే, ప్రజా బాహుళ్యమునఁ బ్రచారము మేలుకొలుపు నాశించినవాఁడగుటచేతను గురజాడ

దేశమును ప్రేమించుమన్నా
మంచి అన్నది పెంచుమన్నా
వొట్టి మాటలు కట్టిపెట్టోయ్
గట్టిమేల్ తలపెట్టవోయ్'

అని వ్రాసినాఁడు. ఆ మార్గమున నున్నతభావవ్యక్తీకరణమున కుపక్రమించిన శ్రీ శ్రీరంగము శ్రీనివాసరావు

కవితా! ఓ కవితా!
నా యువకాశల నవపేశల సుమగీతావరణంలో......
నీ ప్రాబల్యంలో
చిరదీక్షా శిక్షా తపస్సమీక్షణలో
నిశ్చల సమాధిలో.........
నేనే యే చిత్రవిచిత్రశ్వమంత
రోచిర్నివహం చూశానో.........
అందీ అందకపోయే

1. ప్రైతాళికుడు. పుట. 2.

నీ చేలాంచలముల విసరుల
కొన గాలులతో నిర్మించిన
నానుడి నీ గుడిగా
నా గీతం నైవేద్యంగా, హృద్యంగా
అర్పిస్తానో
నా విసరిన రసవిస్ఫుమర
కుసుమ పరాగం

అని వ్రాయవలసి వచ్చినది. గురజాడవలె వాడుకశబ్ద ప్రయోగము శ్రీ. శ్రీ. చేసినాఁడని యెవరును ననరు. ఇంత సంస్కృత శబ్దభూయిష్ఠమైన వాడుక భాష లేదు. కారణము వాడుకలో విశిష్టమైన భావవ్యక్తీకరణమున కగత్యము లేదు. దేశమును ప్రేమించు మని చెప్పుట హిత ముపదేశించుటే. అందు విశేషము లేదు. కనుక వాడుకమాట సరిపోయినది. క్రాంతదర్శిత్వమున కవితాసరస్వతీమూర్తిని గని అందీయుండనట్లుగా నున్న యామె విసరుచేలాంచలములనుండి వెడలిన కొనగాలులు తన్ను చేరఁగా వానిని గ్రహించి నుడికారముగా మార్చుకొని, ఆ నుడికారపు గుడిలో ఆమెను ప్రతిష్ఠించి, తన గేయములను నైవేద్యముగాఁ సంకల్పించిన శ్రీ. శ్రీ. భావము జనసామాన్యమైనది గాదు. అట్టి భావమును వ్యక్తీకరించుటకు జనసామాన్యోపయుక్తములైన శబ్దము లశక్తములు. కనుకనే శ్రీ. శ్రీ. గ్రహించిన శబ్దసామగ్రి గురజాడకంటె భిన్నము. శ్రీ.శ్రీ గేయరచన కుపక్రమించుటతో నీవాఙ్మయమున నొకగొప్పమార్పు వచ్చినది. జానపదులలో గానాంశ మధికముగ సామాన్యభావములు గలిగి పుట్టుచు గిట్టుచునున్న పదములు, సంస్కరింపఁబడి ద్విపదలుగా, సోమనాథాదులచేత గ్రంథస్థములై, రగడలుగా, శ్రీనాథాదులచేత మార్గకవిత కెక్కి, కీర్తనలుగాఁ తాళ్ళపాక వారిచేతఁ గేవలము సంగీతమున

కల్పన. పుట. 17.

కుపయోగింపఁబడి, క్షేత్రయ్యచేత నాట్యమునఁ బ్రయుక్తములై, గిడ్రాణ మైనజాతికి మేలుకొలుపుపాటలుగా గురజాడచేత వాడఁబడి, శ్రీ శ్రీ చేతిలో సంగీతమును ద్రోసిరా జనఁగల కవిత్వాంశచేత మాంస లములైనవి. పదములు గేయములగుటవలన వెనుకటి వన్నియు సంగీత గేయములుగాను, శ్రీ శ్రీనుండి సాహిత్యగేయములుగాను మనము గేయవాఙ్మయమును విభజించుకొనవలయును. నేఁడు ప్రచారమున నున్న గేయకవిత యనువ్యపదేశము నంగీకరించి కవితావిమర్శనము నకుఁ బూనుకొనవలయును. నేటి గేయకవులకు ప్రధానాచార్యుఁడు శ్రీ. శ్రీ. ఈగేయరచయితలు మాత్రాఛందములైన రగడలను వాడుచున్నారని వెనుక నిరూపించితిని. ఆధునికులైన కన్నడ కవులును రగడలనే వాడుచున్నట్లు తద్భాషావేత్తలు చెప్పుచున్నారు. దేశీఛం దములను ఆధునికాంధ్రకవులు వాడుట సంతోషదాయకమేగాని శ్రీ.శ్రీ. అనుయాయులలోఁ జాలమందికి భావవ్యక్తీకరణకుఁ దగిన ఆంధ్ర భాషాపాండిత్యము లేకపోవుట నిసర్గలోపము. సంస్కృతమువలె ఆంధ్రముతో నాంగ్ల మిముడదు. ఐనను, నేఁటి గేయకవులు చాల వఱకు విప్లవదృష్టి కలవారగుటచేత, ఆంధ్ర కవితలో ఆంగ్లశబ్దజాల మును విరివిగా వాడుచున్నారు. శ్రీ. శ్రీ. కున్నభాషా పాండిత్యము వారికి లేకపోవుటయే యందులకు హేతువు. దీనికి హేతువు వెనుకచూపు లేకుండుటయే. భావమునకుఁ దగిన భాష లేనపుడు కవిత రసవంతము గాదు. ఈ యవస్థ నేఁటి గేయములందున్నది. ఇట్లనుటచేత గేయ కవు లందఱును పాండిత్యము లేనివారని భావముకాదు. స్ఫుటమైన భాషా పాండిత్యము కలిగి శబ్దశక్తిని గుర్తించి ప్రయోగించువారు కలరు. వారు కవులుగా నిలువఁగలరు. వారి కవితా విమర్శన మిట నప్రస్తుత మగుట వదలుచున్నాను.

వాఙ్మయమునకును జనసామాన్యమునకు నవినాభావ సంబంధ మున్నదను సంశయము విమర్శకు లంగీకరించిన దే. జనసామాన్యమునుండి ధీ శక్తిచేత తమ్ముఁదాము పృథక్కరించుకొనిన మేధావుల చిత్ర విచిత్రములైన సృష్టిభేదములలో వాఙ్మయ మొకటి. ఆనందము, బుద్ధి వికాసము దీని ప్రయోజనములని వెనుక వ్రాసితిని. మానవాళికిఁ గావలసినవివి యేయని నా యభిప్రాయము. ఇది కూడు గుడ్డలను విస్మరించినదిగాదు. ఆనందము నిమిత్తముగఁ జేసికొని యుద్భవించిన దే (జానపద) గేయము. రెండింటిని నిముడ్చుకొనిన మార్గకవిత యను భూతికిఁ దెచ్చు నానందము గేయము తెచ్చుదానికంటె నధికమగుట రసానందమను పేరు గైకొనినది. తద్రసానందమును గేయ కవిత యందును ననుభూతము చేయుటకు మొదట శ్రీ. శ్రీ. యత్నించినాఁడు. కొంతవఱకు కృతకృత్యుఁడైనాఁడు. దేశమునఁ బ్రబలిన యస్వస్థతయను వాతావరణ ప్రభావమున కీతఁడు లొంగక తప్పలేదు. అంత శక్తి గలిగినవాఁడే శిరమువంచినపు డాతనియనుయాయులెంత ? అందువలన గేయము సనాతనమైన తన సంగీతాంశమును, అధునాతనమైన కవిత్వాంశమును గోల్పోయి నిర్జీవమైనది. కాని యందలి కవిత్వాంశమును బ్రోదిచేసికొనువారు కొందఱుండుటచేత గేయమను పేరు నిలిచియున్నది. ఆ రచయితలైనను నా గేయ వైశిష్ట్యమును నిరూపించక తమదారిన తాము వ్రాసికొనిపోవుచున్నందునను, భాషా పాండిత్యములతో నిమిత్తము లేదను వాదము ప్రబలియుండుటచేతను, వ్రాయనేర్చిన ప్రతివారును గేయ రచయితలగుట కవకాశము కలిగినది. ఇది హర్షింపఁ దగినదే కావచ్చును. కాని వారికి వాఙ్మయపు విలువలుకాని, కవితా పాశ్రస్త్యముగాని, రచనా నైపుణ్యముగాని, అవగతము కాకుండుట చింతింపఁదగినదే యగుచున్నది. పైఁగా, తాము ప్రజాకవులమనియు, గేయకవులమనియు, విప్లవకవులమనియుఁ జెప్పుకొనుట చూడ వారికి

విషయపరిశీలనశక్తిగాని, వస్తుసాక్షాత్కారముగాని పూజ్యము లనవలసివచ్చుచున్నది. ఉత్తమ తరగతికిఁ జెందిన గేయకవులు కొంద ఱుండుటచేత గేయవాఙ్మయమునకు శుభావహమైన భవిష్యత్తు కలదని భావించుచున్నాను. స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తి యవధులను దాఁటియుండుటవలన నొకఁ డుత్తమతరగతికిఁ జెందిన కవియని యంగీకరించుటగాని, అనుస రించుటగాని నేఁటి రచయితలలో లేదు. అనుసరించకపోవుట గుణమే కదా యనిన నవు నని సమాధానము. కాని తనకాళ్ళమీఁదఁ దాను నిలుచుశక్తి నార్జించుకొనునంతకు నూత యవసరమే యగునుగదా? కానిచోఁ బతన మనివార్యమగును. అట్లనుసరించుటకును దగిన సిద్ధ హస్తుఁడై మార్గదర్శియైన, గేయకవియు లేఁడు. కనుక నీ వ్యాసమున కెనుక నే నుదాహరించిన శ్రీ పింగళవారి వాక్యార్థము నేఁటి గేయరచ యితలపట్ల వర్తించుట కవకాశమెక్కువగా నున్నదని నా యూహ.

గేయము — దాని పుట్టుక, ప్రయోజనము, అభివృద్ధి, పరిణామము, మొదలైన యంశములను స్థూలదృష్టిని బరిశీలించి దిఙ్మా త్రముగ సూచించితిని. గ్రంథము వ్రాయుటకుఁ దగిన విషయ మిది. సూక్ష్మ పరిశీలనమున నిరూపింపవలసిన విషయము లనేకము లున్నవి. కనుకనే గ్రంథమంత యవసరమనుట. వర్తమాన గేయకవితా విమ ర్శన మింకొక వ్యాసమున వ్రాయుదును. రసానందప్రతిపాదకమగు వస్తువుయొక్క గుణగణముల యాథార్థ్యమును సాహార్ద్రియముతోఁ బరామర్శించి తెలుపు తగవరితనమే విమర్శన మగుట నది వాంఛ నీయము. భవతు.—

సీతాకోకచిలుక.

శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ.

వర్షపుఁగల్మి, సస్యము, న - వాంకుర కోమల పల్లవంబులన్.
హర్షముతో లతాంతముల - నల్లెడివేళల, మిత్రివై, కటా!
కర్షకు లెల్లఁ దిట్ట నటు - కంబళిపుర్వుగఁ బీడవెట్టి, యు
త్కర్షముతోడ నేఁ డెగురఁ - దజ్ఞులు నిన్నిఁక నాదరింతురే॥

చిక్కనిరంగు ఱెక్కలకుఁ - జిక్కె నటంచును మూఢకీటమా!
నిక్కుచుఁ బువ్వుపువ్వునకు-నీటుగఁ బోకుము, నిన్ను జూచినన్
ఫక్కున నవ్వి యవ్వి, తను-పచ్చనియాకుల మున్నుదిన్నయా
ముక్కును గుర్తువట్టి యల - ముష్కరికంబళి వంచు నాడరే॥

పువ్వుల మోసగింప నటు - పూర్వపుఁదుచ్ఛకళేబరంబు, దా
దవ్వుల దుల్చి, ఱెక్కలను - దాల్చుచుఁ జక్కఁగ వచ్చినంతనే
మవ్వపుఁదేనియల్ గుసుమ-మంజరు లిచ్చునె? రూపు మాఱినన్
నొవ్వఁగ ఱేకులం దినెడి - నో రెట డాఁగును? కీటకాధమా!॥

తగుదు నటంచు మాటికిని - దబ్బరకీటమ! ఱివ్వఱివ్వునన్
ఎగురుచు నీవు పుష్పముల - కేఁగినయంతనె నేమి లాభమా
సొగసగు మాధవీమధుర - సూక్ష్మసుసారము లేర్పఱింతువే?
జగతి మధువ్రతంబువలె - సౌరభవైభవ మెవ్వఁ డొందెడున్?॥

పురువుగఁ బుట్టినావుఁ దన - పూర్వతపఃపరిపాకయుక్తి స
ద్గురువులఁ జేర, విశ్వ సతి - దుస్సహవేదనఁ జెంది సేర్చుచుం
బరగెడిబంధురంబుగతిఁ - బద్మమరందము గ్రోలలే కిఁకన్
పరువునఁ బోయి దాసి సుకు-మారదళంబులఁ ద్రుంతువంతెగా!॥

నల్లఁగ నున్న నేమొకో! వ - నాంతరసీమల కెంత దూరమో
చల్లఁగ నేఁగి, దివ్యసుమ - సారములెల్ల నెఱింగి, జాణవై
యుల్లము కందకుండఁ గడు - నూర్జితమందరనాద మొప్పఁగన్
వల్లరి చింకకుండ, రతి - వల్లభుకీలిని, దమ్మి మధ్యఁ జి
పిల్లెడు తేనెఁ దెచ్చి, తగు - పెద్దల కీయఁగ షట్పదాళికే
చెల్లెనుగాని, నీ కటుల - జెల్లునె? రంగుల నెన్ని మార్చినన్?॥

పండితుఁ డీతఁ డంచు, నిను - బామరు లన్నను నం(దుగాక! నీ
కుండిన హేయరూప మటు - లొక్కొక వేళ విచిత్రవిస్ఫుర
న్మండిత మైననేమి? యది-మాయ యటంచు జగం బెఱుంగు; నీ
మొండిమొగంబునోరు నటు-మూసిన డాఁగునె? కంబళోద్భవా?॥

రూపునసందుఁ జూడ నపు-రూపము! నిక్కడితెక్కలందమో!
బాపురె! దీనిజన్మ కడు - భాగ్య మటంచును నజ్ఞు లెంచినన్
చూపులసోయగంబు, భువి - సొంపగు బుద్ధిని దెచ్చియిచ్చునే?
తీఁపగు పుష్పొడు జ్జెఱుపఁ-(దిమ్మరుచుందువు పువ్వుపువ్వునన్॥

తుమ్మెదనట్టెచూచి, తమ - తోరపుఁ దేనియ లీయ, నెంతయో
కమ్మని తావులం బిలిచి - కౌఁగిళు లిచ్చుచు నెల్లతమ్ములున్
సమ్మద మొంది సత్కృతులఁ-జక్కఁగఁ జేతురు; నిన్నుగాంచి తా
మెమ్మెయి గారవింతురె? తమ - కెగ్గు దలంచెడి దుష్టకీటముల్॥

నిమునము నీదుజన్మ మతి - నీచపుఁబువ్వుల నైనఁ జేరఁగాఁ
దమకము చెందె దీ వకట! తాదృశ దైన్యభవమ్ము వీడియున్
విమతి వెగాని, యెందునవి - వేకముశూన్యము దివ్యసుంజకీ
సుమనసులందుఁ జేరి గుణ-శోభను గాంచని యంద మేమకో!॥

♦రూపముఁ జూచినంతటనె-రూఢిగ నా మహిమంబు దెల్పు నం
చా పగిదిఁ బచించు నిగ - మాములఁగూడను ద్రోసిరా జనక్
చీపురువోలు నీ మొగము - చిక్కని మీసము చాటుసేసెనో!
వాపిరికీటకంబ ! గుణ వైభవ మంతయుఁ జేష్ట చాటదే ?॥

సీతవుగావు చూడ, నటు - చిత్రపుఁగోకయుఁ గావు నీవు; నీ
మూతిని జూడఁ జిల్కవలె - ముద్దులు గుల్కదు; నీదురంగులన్
నాతులు గాంచి, సీత కల-నాఁ డనసూయ యొసంగినట్టి యా
నూతన మైన కోకవలె - నున్నగ, నున్నను నిన్ను బోల్చిరో॥

తెక్కలఁ దాల్చినీ పటుల - తీవ్వన నిట్టటుఁ బాఱినంత నే
చక్కని చిల్కవౌదువాకొ !-సారెకు ముద్దుగఁ బల్క నాల్క నీ
కెక్కడిదమ్మ ? కీరముల - నెంతయు నింతులు జేరఁబిల్తురో !
చుక్కలకీటకంబ ! నిను - సోకినయంతనె తెక్క లూడెడిన్ !॥

తిట్టితి నే నటంచు, నలు - దిక్కులఁ ద్రిమ్మర నేమి లాభమా?
పుట్టుకపూర్వమ్ముం దలఁచి - బుద్ధిని జక్కఁగ దిద్దుకొమ్మిక; నీ
వట్టివిశాలభావమున - న య్యళిరీతి మెలంగకున్నచో
వట్టివి దేహసంపదలు వమ్మని నమ్ముము, రూపురేఖలున్॥

• రూప మేవాస్మిన్ మహిమానం “వ్యాచష్టే” అనిశ్రుతి.

శ్రీ మద్రామాయణము-మానవత్వప్రతిష్ఠ

శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ.

శ్రీరామచంద్రునిపాత్రనుగూర్చి యీ వ్యాసమునందు విమర్శనము ప్రారంభించెద నని గతవ్యాసమునందుఁ జెప్పియుంటిని. కాని యందులకు ముందుగ శ్రీరామచరిత్రనుమాత్రమే వాల్మీకి రచింప సమకట్టుటకును నిక్ష్వాకు, రఘు, మాంధాతాదిమహాపురుషులచరిత్రముల నందే పాటియుఁ జేర్కొనకపోవుటకును గారణ మేమి యనియు నొక్క-శ్రీరామోదంతమునుమాత్రమే యతివిపులముగ,నతిసూక్ష్మముగ రచించుటకును గారణ మేమి యని కొంత ప్రస్తావించు టావశ్యక మని యెంచి యా, యా, కారణములను యథాశక్తిగ నిందుఁ గొంత వివరింపఁదలంచితిని. అందులకుఁ దొలుదొల్త మన మాలోచింపవలసిన విషయము వాల్మీకి యెట్టివాఁడు ? అతనికి శ్రీరామచారిత్రమును రచించుటకుఁ గుతూహల మేల కలిగెను? కావ్యప్రసక్తి తొలుత నాతని యందె ట్లావిర్భవించెను ? ఈ విషయములనుగూర్చి సమగ్రముగఁ గాకున్న నా నేర్చినకొలందియైన శ్రీమద్రామాయణమునందు సూచింపఁబడిన యాధారలేశములం గైకొని సోపపత్తికముగ నిచ్చట నుదాహరింపఁగడంగుట యప్రస్తుతము కాదు. ఆ రీతిగఁ గవిని గూర్చి నాతఁ డే పరిస్థితులలోఁ దన కావ్యమును రచింప సమకట్టెనో యా పరిస్థితులనుగూర్చియు ముందుగఁ గొంత మన మెఱింగినంగాని యాతనికృతియందు వచ్చు వివిధపాత్రములను బూర్తిగఁ గాకున్న గొంతవఱకైన మనము సమన్వయము సేసికొనఁజాలము. కవి యెద్దియే నొక మహత్తరాశయముతోఁ దన హృదయమునందుఁ గలిగిన యొక యపూర్వసంచలనమును గావ్యరూపమున నావిష్కరింపఁజేసి చిత్రవిచిత్ర వాఙ్మయముచేఁ దన సమకాలికమానవహృదయముల నాకర్షించు

టయగాక తన యప్రతిహతశబ్దసామర్థ్యముచేఁ దన కృతి కమరత్వము గూడ సాధింపఁగలఁడు! శబ్దమున కెంతటి శక్తి కలదో పాశ్చాత్య మన స్తత్వశాస్త్రజ్ఞులలోఁ బ్రముఖుఁ డగు "Sigmund Freud" అను మహాశయుఁ డిటులఁ దెలుపుచున్నాఁడు:—

"Words and magic were in the beginning one and the samething, and even to-day words retain much of their magical power. By words one of us can give to another the greatest happiness or bring about utter despair ; by words the teacher imparts knowledge to the student; by words the orator sweeps his audience with him and determines its judgments and decisions. Words call forth emotions and are universally the means by which we influence our fellows".

కావున శ్రీమద్రామాయణమువంటి యొక విలక్షణశబ్దమహార్ణవమును సృజింపనెంచిన వాల్మీకి యెట్టివాఁడు? అతని కట్టి యప్రాకృతశబ్దశక్తి యెచ్చటనుండి వచ్చినది? ఆతఁడు చిత్రించిన పాత్రపోషణములో నవ్యాహతచలనశక్తి నేఁటికిఁగూడ మన కన్నులయెదుటఁ దాండవించి యా యా పాత్రలరసానుభూతియందు మనలనుగూడ ద్రవింపఁజేయునట్టి యాకర్షణశక్తి యెచ్చటనుండి యా కవికి వచ్చెను? ఈ విషయములను గొంత మన మాలోచింపవలసిన యగత్యము కలదు.

వాల్మీకిమహర్షినిగూర్చి వ్యాసాచార్యుఁ డీ తీరునఁ దన శ్రీమద్భాగవతమునందుఁ బేర్కొనియున్నాఁడు:-

శ్లో. "చర్షణీ వరుణ స్యాసీ ద్వ స్యాం జాతో భృగుః పునః
వాల్మీకి శ్చ మహాయోగీ వల్మీకా దభవ త్కిల."

కావున వాల్మీకి తొలుత దేవక్షత్రియుఁడైన వరుణునికుమారుఁడై ప్రాచేతసుఁ డని పిలువఁబడుచుండెడివాఁడు, తరువాత నాతఁడు కాల కర్మవశంబున యోగభ్రష్టుఁడై యొక బోయవనితతో సాంగత్యము కలిగి సుతసుతుఁ దన క్షాత్రముచేఁగాఁబోలు భిక్షాన్నవృత్తికిఁ గడంగక

దారిదోపిడీవృత్తిచేఁ గుటుంబభరణమునకు దిగి క్రమక్రమముగ నొకనాఁ డతఁడు సప్తమహర్షులు భార్యాసమేతులై యరుగుచుండ వారి నడ్డగించి వారివలనఁ "దారక" మంత్రోపదేశ మొంది తన దారుణవృత్తిని వీడి మహత్తరతపోనిష్ఠయందు నిమగ్నుఁ డయ్యెను! కట్టకడ కాతఁడు వల్మీకసంభవుఁడై వాల్మీకి యను యోగి యయ్యెనని వ్యవహరింపఁ బడెను. ఇది యాతనిసంగ్రహజీవితచారిత్రము.

శ్లో. "ఋషయోఽప్యుగ్రతపసో దైవే నాభిప్రపీడితాః
ఉత్సృజ్య నియమాం స్తీవ్రా న్భ్రశ్యంతే కామమన్యుభిః".

అని వాల్మీకియే వ్రాసికొనెను. తొలుత యోగభ్రష్టుఁడై మరల మహత్సంగముచేఁ దన యోగనిష్ఠను గొనసాగించుకొనఁగలిగెను. "మహత్సంగ స్తు, దుర్లభో, అగమ్యో, అమోఘశ్చ"యనినాఁడు నారదమహర్షి.

ధర్మవ్యతిరిక్త మగు కామమువలన మానవున కెటుల ముప్పు వాటిల్లునో రామాయణమునందు వాల్మీకిచేఁ బూర్తిగ వివరింపఁబడె నని నే నీవఱకె వ్రాసియుంటిని. దశరథుఁ డే తీరునఁ దన కామవివశత్వముచే మృతి నొందెనోకూడ వాకొనియున్నాను. కాని వాల్మీకి యరిషడ్వర్గములోఁ గామమునకే తన కావ్యమునందంత ప్రాముఖ్యము నిచ్చుటకుఁ గారణ మేమి? ఆ కామమే ధర్మబద్ధ మైనచో నయ్యది మానవుని మోక్షమున కెటులఁ గొంపోవును? ధర్మబద్ధ మగు కామ మెట్లుండును? ధర్మవ్యతిరిక్తకామ మన నేమి? వానియందలి భేదము వాల్మీకి యే తీరున గుర్తించెను? మున్నగు విషయములు మనము తెలిసికొనవలసియున్నవి. కింబహునా? శ్రీమద్రామాయణరచనకు వాల్మీకిమహర్షి యం దుద్భవించిన కామమే మూల మని నే నీ వ్యాస మునందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

కామమే యీ నవరసాత్మక మగు ప్రపంచసృష్టికి మూలము "రసోవై సః"యను శ్రుతి యీశ్వరునిరసస్వరూపునిగాఁ బ్రతిపాదించు చున్నది. కావున నీ సృష్టి యంతయు రసమయ మనుట నిర్వివాదము. కామమునుండియే నవరసములందుఁ బ్రధానమగు శృంగారము పుట్టినది. అట్టి శృంగారరసముయొక్క పరిణామములే మిగిలిన రసము లనినఁ దప్పు కాదు. శృంగారము లేనిచోఁ గామోద్దీపనము కాదు. ఉద్దీపితకామమున కుపహతి కలిగినప్పుడు క్రోధ మావిర్భవించుచుండుట సహజము. శృంగార రసోత్పత్తికి స్త్రీ పురుషు లిరువురుఁగూడఁ గారణములు. ఒక్కపురుషునివలనంగాని యొక్కస్త్రీవలనఁగాని యీ ప్రవాహరూప మైన భూతసృష్టి నిర్వహింపఁబడఁజాలదు. వ్యాసాచార్యులు:—

శ్లో॥ "విలోక్యైకాంతభూతాని భూతా న్యాదౌ ప్రజాపతిః
స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతి ర్హృతా॥"

(శ్రీమద్భాగవతము) అని కాశ్యపుఁడు దితియందు మోహాతిరేకముచేఁ దవులుకొని, తన కుమారుఁడైన యింద్రునే జయించునట్టి పుత్రుఁడు తనకుఁ గలుగవలె నని దితి కోరుటచే నట్టి పుత్రు నామెకుఁ బ్రసాదింపవలసివచ్చె నని చెప్పియున్నాఁడు. భూతసృష్టికివలెనే వాఙ్మయసృష్టికిఁ గూడఁ గామమే మూల మని వేదము చెప్పుచున్నది. "ప్రజాపతి ర్వై ఇద మాసీత్ - తస్య వాగ్ద్వితీయా ఆసీత్ - తం మిథున మభవత్ - సా గర్భ మాధత్త - సాఽస్మా దపాక్రామత్ - సా ఇమాః ప్రజాః అసృజత - సా ప్రజాపతి మేవ పునః ప్రావిశత్" ఇత్యాది ప్రజాపతిసరస్వతులకలయికచే నీ సృష్టియంతయు వాఙ్మయరూపమునఁ బ్రసరించుచుండె నని వేదమువలన సువ్యక్త మగుచున్నది. "వాగ్వైఽజో- వాచో వై ప్రజాః విశ్వకర్మా జజాన" అనుటచే నీ సృష్టియంతయు శబ్దమయము. "H. Sperber" అను పాశ్చాత్యవాఙ్మయశాస్త్రజ్ఞుఁడుగూడ నీ తీరునఁ గామమే వాఙ్మయ

సృష్టికిఁ గారణ మని నిరూపించెను :- "The sexual needs have had the largest share in the origin and development of language. The first sounds uttered were means of communication and summoning the sexual partner; and in the later development the elements of speech were used as an accompaniment, to the different kinds of work carried on by primitive man".
అనఁగా "భాషోత్పత్తికి స్త్రీపురుషులప్రథమసంయోగసంబంధమే విశేష కారణ మనియు, భార్యాభర్తలు తమ పరస్పరభావస్పష్టీకరణ మొనరించుటకే తొలుత వాఙ్మయ ముపయోగించికొని యనంతరము వారి సంసారపోషణము, లోకయాత్రలకొఱకై యయ్యది విపులీకరింపఁబడె ననియు నా పండితుఁడు వాకొనెను. ప్రకృతిపురుషప్రథమసమావేశ సంభాషణమె ప్రణవనాద మనియు నద్దానినుండియే శబ్దమయప్రపంచ మంతయు నుత్పన్న మయ్యె ననియు మన మహర్షు లీవఱకే సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. వే యేల ? అనాదినుండి నేఁటివఱకు స్త్రీపురుషుల భోగసాధనములకై యనేకశాస్త్రములు, వివిధకళలు, యసంఖ్యాతపరికరములును గనిపెట్టఁబడిన వని "Nay, more, that the sexual impulses have contributed to the highest cultural, artistic and social achievements of the human mind". అని "Freud" తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁడు తెలిపియున్నాఁడు. యజ్ఞములు, వ్రతములు, తపములు, దానములు తుదకుఁ ద్యాగములుగూడఁ గామసంభవములు. స్త్రీపురుషానురాగప్రబోధితములు. కావ్యములుగూడ నేల కాకుండ నుండఁగలవు. "సహయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః, అనేన ప్రసవిష్యధ్వ మేష వోస్త్విష్టకామధుక్" అని గీత తెలుపుచున్నది. కావ్యము కవి యొక్క యజ్ఞము. శబ్దములు మంత్రములు, రస మాజ్యము, పాత్రలు పాత్రములే, కామ మగ్ని. రామాయణకర్త యగు వాల్మీకి యూటితేటిన రసికుఁడు. అతఁడు జన్మచే దేవక్షత్రియుఁ డగుటచే స్వచ్ఛ మగు సాత్త్వికప్రవృత్తి హృదయమున సహజ

ముగఁ గలవాఁడు. అతఁడు "తారక" మంత్రోపదేశానంతరము తన పూర్వజీవితచరిత్రనుండి పూర్తిగ విముఖుఁడై యఖండితతపోనిమగ్నుఁ డయ్యెను. తన్మూలమునఁ దన పూర్వాశ్రమమునందలి దుష్టకామము నంతయు నిరోధించివైచెను. కామమును నిర్జించుటకును నిరోధించుటకును జాల వ్యత్యాసము కలదు. దానిని నిర్జించుటకుఁ బూర్వమద్దాని నణంచినంగాని కేవల భోగమువలన నెన్నండును నుపశమింపదు. ఆ విషయ మీవఱకే మనువుయొక్క వాక్యములచే నిరూపించియుంటిని. చిరకాల మా ఋషిపుంగవుఁడు సమాధినిమగ్నుఁడై తన యోగసమాధిప్రభావముచేఁ దనయందలి నీచకామము నంతయుఁ బుటపక్వ మొనరించెను. కాని యియ్యది నిర్బీజము కాలేదు! అతని మనోమయకోశమునం దెచ్చటనో యయ్యది డాఁగియుండెను. ఇటు లుండ నాయోగివర్యుఁ డొకానొక పుణ్యదివసంబునఁ (పుణ్యదివస మని నాయభిప్రాయము. ఏలన నా దినముననే శ్రీమద్రామాయణమహాకావ్యమునకు బీజావాప మొనరింపఁబడెను కావున) దమసానదీజలంబులఁ గ్రుంకులిడ నేఁగెను. అట్లేఁగినయాతఁడు జలంబుల దిగి స్నానమాచరించుటకు మాఱుగ స్నానార్థము శిష్యునిచేతివల్కలమును గొనియు, నా నదీతీరంబున నత్యంతరమణీయంబుగ వ్యాపించియుండిన వనప్రదేశంబున నటునిటుఁ దిరిమ్మరఁజొచ్చెను! కారణము? దైవనియోగము! మానవశక్తి కగోచరము. ఫలమువలన నా దైవము నెఱుంగవలసినదే. తమసాతీర మా ఋషిపుంగవుఁ డెఱుంగనిదా? ఈవఱ కెన్నిసారు లా మహాశయుఁ డా నదియందుఁ దాన మొనరించియుండలేదు? "Newton" మహాశయుఁ డా వఱ కెన్నిమాఱులు తన తోఁటలోని బదరీఫలములు నేల రాలుటఁ జూచియుండఁడు? ఎద్దియేని యొక నూతనవిషయమును లోకములోఁ బ్రవేశపెట్టుసంకల్ప మీశ్వరునకుఁ గలిగెనేని యాతఁడు తన యపూర్వచైతన్య మొక మానవమాత్రునియం దావిర్భవింపఁ

జేయుచుండుట క్రొత్త కాదు. కేవల మొక మనుష్యమాత్రుండగు పరిపాలకున కొక వినూత్న సంకల్ప ముదయించెనేని యెందఱియందా సంకల్పశక్తి సంచలనము కలిగింపదు? ఈ సృష్టియందలి మనువు మొదలు మహామేరుపర్వతముకుఁ బిపీలిక మొదలు బ్రహ్మపర్యంతము, ప్రతిచేతనాచేతపదార్థముకూడ నీశ్వరశక్తి ప్రేరితము లనుట యార్ష మతసిద్ధాంతము.

దానిని నేటిపాశ్చాత్య విద్యాప్రవీణులు "Determinism"అని యధిక్షేపించిన నాక్షేపింతురుగాక. అందునను మహత్తరోత్తేజకర సంఘటనములం దీశ్వరశక్తియు దాని యమోఘ సంచలనములు నీమన్మాత్ర జ్ఞానము గలవారలకు గోచరింపక మానవు. అయ్యది పైకేమియు నార్భాట మొనరింపకుండఁ జాపక్రింది నీరువలెఁ బ్రాఁకుచుండును. అట్టి యమోఘముహూర్తావిర్భావమునే శ్రీరామచంద్రుఁడు "నను దైవస్య కర్మ తత్" అనెను. కడకు సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మ వాల్మీక్యాశ్రమమునకు దిగివచ్చి "మచ్ఛందాదేవ తే బ్రహ్మన్ ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ"యని యుద్ఘోషించినమీఁదటనైన నాస్తికవాదు లా దైవనియోగమును నమ్మకుండిన నుండవచ్చునుగాని, యే యాస్తికుఁడు కాదని యనగలఁడు? వాల్మీకి స్నానార్థ మా నాఁడుబయలువెడలి తమసాతీరవనవిహారమునకు దిగెను! దానివలనం గలిగిన సంఘటనము? నాఁటితో నా మునివర్యుని హృదయకోశమునం దెచ్చటనో డాఁగి యుండిన కామబీజము పైకుబికి యయ్యది యొక మహత్తర కావ్యరూపమున నీ లోకమునం దావిర్భవించెను! ఆ మహాత్ముని హృదయక్షేత్రమందుఁ బూర్వాశ్రమమునందలి శృంగారరసానుభూతి సంస్కారబీజము కరుణారసతరంగితమై శోకరూపము దాల్చి యాతనికన్నీటి నుండి యసమాన క్రోధవహ్ని బయలువెడలి లోకమునందలి మానవకోటి పాపాటవుల దహించు సామర్థ్యము గల శబ్దోత్పత్తికిఁ గారణ

మయ్యెను ! ఆహా ! మహాత్ముల కామములవలనఁగూడ లోకమున కెంత యుపకృతి కలుగఁగలదు ! దశరథుని పుత్రకామేష్టియందెందఱు వేద పాదలు సత్కరింపఁబడలేదు ! అందలి రహస్యము ఋషులకే తెలి యును. కామున్న యజ్ఞ సంరక్షణార్థము గొంపోయిన రామచంద్రునకు సీతాకళ్యాణ మేల నా విశ్వామిత్రుఁడు గావించును ? త్యాగయ్య పైఁగ "మాజానకి చెట్టబట్టగ మహరాజవైతివని" ఎలుఁగెత్తి చాటెను ! నీచు లగువారికామమో ? అది వాలిరావణాదులకామము వలె సర్వవినాశహేతు వగును. అయ్యది లోకోద్వేజజనకము. తుచ్ఛము.

వాల్మీకి యా నాఁడు తమసాతీరంబునఁ దిరుగులాడుచుండిన సమయంబున నాతఁ డొక క్రౌంచమిథునము కలియుచుండుట గమ నించెను. మిథునవ్యాపారనిమగ్నమై, మహత్తరానందసుఖ మనుభ వించుచుండిన యా క్రౌంచయుగ్మములోని మగపులుంగు నొక వ్యాధుఁడు తన బాణముచేఁ జంపివైచెను ! ఆ పక్షిద్వయమిథునానంద పారవశ్యముతోపాటుగ నా మౌనిహృదయ మొక విలక్షణ శృంగార రసస్థాయి నందెను. అట్టియనిర్వాచ్యరసానుభూతియందోలలాడుచుం డిన యా ఋషివర్యునిహృదయ మొక్కసారిగ వ్యాధబాణముచేనిర్భిన్న మైనట్లయ్యెను ! తా ననుభవించెడి యానందమున కతినిష్ఠురమైన విరుద్ధపరిస్థితిఘటనము సంభవించుటంజేసి యా యుదారుని మానసమున విషాదము, జుగుప్స రేకెత్తి వానివలన శోకాగ్ని క్షణములో రగులుకొని యయ్యది తన రసానుభూతి కంతరాయము కలిగించిన వ్యాధునిదెస క్రోధావేశముగఁ బరిణమించెను !

ఇచ్చటఁ బాఠకుల కొక సందేహము కలుగవచ్చును. వాల్మీ కికిఁ గామోద్రేకము కలిగినటుల శ్రీమద్రామాయణమునం దెచ్చ టను జెప్పఁబడియుండలేదా ! "శోకార్తస్య ప్రవృత్తో మే శ్లోకో భవతు

నాఽన్యథా" యనిమాత్రమే శిష్యునితో వాల్మీకి యనినటుల రామాయణ పీఠికయందు వ్రాయఁబడినదికదా యనవచ్చును. అయ్యది సరి కాదు. బుద్ధిమంతు లగువార లెవ్వరును దమకుఁ గామవికారము కలిగి నప్పుడు దానివలనఁ గలిగిన మనోవైకల్యమును బైకి వెలిఁబుచ్చరు. దీనికి పాశ్చాత్యమనస్తత్వశాస్త్రజ్ఞుఁ డగు 'Freud' 'Sexual Censorsip' అని పేర్కొనెను. అతని కట్టి శృంగార రసాభినివేశము కలిగియుండనిచోఁ గ్రౌంచమిథునములో నొక పక్షిని వేటకాఁడు కొట్టినందుల కేల నా ముని శోకింపవలెను? పక్షులను మృగములను వేటాడుట ప్రభువులకుఁ గూడ నలవాటు కదా? పాండురాజు వంటి ప్రాజ్ఞుఁడే మృగమిథునమును గొట్టెనని వ్యాసుఁడు రచించెను. దైవయోగముననయ్యది ఋషిమిథున మగుట తటస్థించుటచే నారాజునకు శాపము గలిగెనుగాని యయ్యది సాధారణ మగు మృగమిథున మైనచో? ఇఁక నొకమూర్ఖుఁ డగు బోయ వాఁడు కొట్టుటచే వాల్మీకియట్టిధీరుఁడు శోకింపవచ్చునా? తొలు దొల్త నా మిథునము విహరించుచుండ నా ఋషి యచ్చట నేల నుండ వలెను? యోగనిష్ఠ ననుష్ఠించువారు మిథునీభూత మగుచుండునట్టి కాలములందు జంతువులను జూచుట నిషిద్ధముకదా? కాలవశమున నట్టి సన్నివేశ మొకటి తనకంటఁబడిన నచ్చటనుండి యతఁడు పరాఙ్ముఖుఁడు గావలెను. అటు లగుటకుఁగూడ వీలు లేకున్నయెడ శ్రీకృష్ణ భగవానుఁడు చెప్పినట్లుగ "సర్వస్వభావకర్మాణి న ప్రశంసే న్న గర్హయేత్ విశ్వ మేకాత్మకం పశ్య న్ప్రకృత్యా పురుషేణ చ॥ "సర్వస్వభావ కర్మాణి యః ప్రశంసతి నిందతి స ఆశు భ్రంశతే స్వార్థాత్ అసత్యాభినివేశతః॥" ఆరీతిగ విహరించుట పక్షులస్వభావ మనియు వానిని వధించి తన్మాంసముచే జీవించు [illegible]కిరాతుని స్వభావమని యేల తలంపలేదు? అట్టి విషయ సంభోగ సందర్శనాదులవలనఁ గలిగెడి సుఖ దుఃఖములు నిస్సంగ యోగులకుఁ దగునా? కావున నాతీరున వాల్మీకి

యానాఁడు రాగవ్యసనగతుం డగుటకుఁ గారణ మామునివర్యుని హృదయ కుహరమును బూర్వాశ్రమ వాసనాబీజము నిశ్శేషముగ వీడి యుండలేదనుట స్పష్టము. నిద్రాబలముచేఁ గుంభకర్ణుఁ డాహార వ్యాపారములను మఱచినటుల తన యోగబలముచే వాల్మీకి తనయందలి పూర్వ సంస్కారముల నణంచెనేగాని నిర్జింపలేదు. దానికాతఁ డింకొక జన్మ మెత్తవలసియుండెను. కాని యీశ్వరున కా ఋషివర్యునికి జన్మ పరంపర ప్రసాదించుట కిష్టములేదు. అందుచే నాతని కా క్రౌంచమిథున దృశ్యమును జూపి యా "వజ్ర పంజర నిభంబైన" యాతని హృదయమును మథించి యందుండి మరందనిష్యంది యగు మహాకావ్యము నుప్పతిల్లునట్లుగ నావిష్కరించి యనుగ్రహించెను! మహానదులుకూడఁ దొలుదొల్త గిరి రంధ్రములనుండి స్రవించెడి చిన్నచిన్న నీటిబిందువులచే నేర్పడినవే. కేవలమొక పక్షికైన కరుణరసమున కంత హృదయ మథనశక్తియుండుననుట లోక స్వభావ విరుద్ధము. కాలముచే నయ్యది క్రమక్రమముగ నుపహత మగును. కామమట్లు నశింపదు. గాంధి మహాత్ముఁడు తన స్వీయ చరిత్రయందు, తండ్రి మరణవేదన నొందుచుండినను నాతఁడు భార్యను వీడి యీవలకు రాఁజాలకుండె నని వ్రాసికొని యున్నాఁడు!

సర్వసాధారణముగఁ గామోద్రేకము గల స్వభావము కలవారొక శృంగారరసదృశ్యమును జూచుట తటస్థించెనేని వారుపూర్తిగ నా యా వస్తువులతోఁ దాదాత్మ్యమును జెందుట తప్పదని పాశ్చాత్య మనస్తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁ డగు "Freud" తాను రచించిన "A General Introduction to psycho-Analysis" అను గ్రంథమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆతఁ డొక సన్నివేశమును వర్ణించుచుఁ జెప్పిన వాక్యములు మన వాల్మీకి యెడ సందర్భించుటచే నిట నుదాహరించుచున్నాను :-

"But, when the condition of love is developed to its fullest intensity altruism coincides with investment of an object with libido. As a rule the sexual object draws itself a portion of the ego's narcissim, which becomes apparent in what is called the "sexual over-estimation", of the object. If to this is added an altruism directed towards the object and derived from the egoism of the lover, the sexual object becomes supreme; it has evidently swallowed up the ego". ఈవాక్యములనాతఁడు సమర్థించుటకు "Gothe's" "West Ostliche Divan" అనెడి కథనుండి విపులముగ నిరూపించెను. దిఙ్మాత్రముగఁ బైదాని కర్థము నిందు సూచించుచున్నాను. "ప్రేమయుద్రేకస్థితి నొందు నప్పుడు నిరవధికమై యా ప్రేమి తాను దర్శించెడి వస్తువుతోఁ దాదాత్మ్యముఁజెందును. అప్పుడావస్తు వాతని హృదయము నాకర్షించి యాతనివ్యక్తిత్వమును విలీనము గావించును. అట్టి తఱి నావస్తువు నా కామాతురుఁ డారాధించుట తటస్థించును. దానికిఁ దోడుగ నా విమోహితుని హృదయములోని ప్రేమరసము విజృంభించి యావస్తువు దెస వెల్లి విరియ మొదలిడెనేని యా ప్రేమాస్పద మగు వస్తువే విశ్వరూపమై ప్రియుని యాత్మవిస్మృతిని గూడ నాపాదింపఁగలదు." ఇట్టి యుద్రేకస్థితినే కాళిదాసు "కామార్తా హి ప్రకృతికృపణా శ్చేతనాచేతనేషు" అని యుల్లేఖించి యున్నాఁడు. అట్టి దిగ్భ్రమస్థితియే, నాఁడు వాల్మీకికి సంప్రాప్తించెను. స్వప్నమునందు వ్యాఘ్రమును గాంచి భీతిచెందిన వాని భయోత్కంపము జాగ్రదవస్థ కాతఁడు వచ్చినను వీడని యట్లుగ, నా యుదారుఁ డా క్రౌంచమిథునదృశ్యమును వీడఁజాలకుండెను!

శ్లో॥ "ఉపవిష్టే తదా తస్మిన్ సాక్షా ల్లోకపితామహే
"తద్గతేనైవ మనసా వాల్మీకిర్ధ్యానమాస్థితః" (రామాయణము).

"సాక్షాల్లోకపితామహుం" డావిర్భవించినను, వచ్చి కూర్చుండియున్న

నాతని కామోద్రేకస్థితి యుపశమింపలేదు! హేతు వేమి? కేవల కరుణమా? "ఈ నీరాళ నికేల వచ్చితి" నని గజేంద్రునివలె నొక వంక కామసంజనితోద్రేకము, వేఱొకవంక వ్యాధబాణవ్యథ. అటు తరువాత వాని నప్రయత్నముగ శపించుటచేఁ గలిగిన జుగప్స, సుఖానుభూతిసమయమునఁ జచ్చిన పక్షిపై కరుణ, తుదకట్టి విపరీత రసాభాసాదులచేఁ గలిగిన దన యోగభంగమునకుఁ బశ్చాత్తాపము, నందులకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మేమనఁ బరితాపము. ఇన్ని విరోధరసము లాతని మానసము కలంచివైచి భూకంపము నందలి యగ్నిపర్వతమువలె నుడికించు చుండెను. స్మశానవాటిక దృశ్యమునందలి హరిశ్చంద్రున కింద్రాదులు ప్రత్యక్షమైన నాతఁడు సరకుగొననియట్లుగ నా బమ్మ సత్యలోకమునుండి వచ్చి యెదుటఁ గూర్చున్నను వాల్మీకి మనసు ప్రసన్నత నొందలేదు! ఎదియో యభూతకల్పనములతో నొక విషమసంఘటనమును గల్పించి యారూఢులగు యోగులను భ్రష్ట మొనరించుట దేవతల కలవా టని యాతని హృదయము కొట్టుకొనుచుండెను. కాని దానికిఁ గారణ మాఋషి హృదయమందలి కామబీజమే యని యాతఁ డెఱుంగనంత సూక్ష్మతరముగ నయ్యది యాతని తబ్బి బ్బొనర్చె నని యాతఁ డూహింపలేదు! అటు లనుటచే నంతసూక్ష్మముగ నున్న బీజమా క్రౌంచమిథునమును జూచినంతటనే యంతగ నుద్రేకించునా యని పాఠకులు ప్రశ్నింపవచ్చును. ఈవిషయమున Freud మహాశయుఁడొక యుదాహరణము నిచ్చియున్నాఁడు:—

"A man to whom genitals and all the attractions in a woman now mean nothing, can be aroused to irresistable sexual excitation only by a shoe-clad foot of a certain shape; he can remember an event in his sixth year which determined this fixation of libido",

"ప్రకృతమునఁ దనకు స్త్రీజనావయవ సందర్శనముచేఁగూడ నెట్టి కామోద్రేకము జనింపకున్నను, కాలవశమున నట్టి పురుషుఁడొకా

నొక విధ మగు కాలిజోడు కలిగిన స్త్రీ పాదమును జూచుట తటస్థించె నేని యాతనియం దనివారణీయ మగు కామోద్రేకము పొడసూపం గలదు ! అట్టి యపూర్వ సంఘటనమున కాతని యాజవయేటంజూచిన యొక పాదచిహ్న స్మరణమే యని నిశ్చయింపవలసియున్నది''. మనము కళాపూర్ణోదయములోని శాలీనుని కథం జదివితిమేని యట్టి సన్నివేశము లెందులకుం గలుగునో కొంత యర్థము కాక మానదు. ప్రపంచములోని శక్తు లన్నింటిలోం గామమును మించిన శక్తి లేదు. అయ్యదియే గజేంద్రుని బంధించిన యద్భుతనక్రము ! అది అజేయము. "ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి" అని నాండు భగవంతుండు. కాముండు మనసిజుండు. అందుచేతనే బ్రహ్మాదిదేవతలు విష్ణువు నాశ్రయించి""యీ దశముఖుని బాధ మనుష్యావతార మెత్తి నీవు తొలంగింపుమని"యాతనిపై సవాలు చేసినారు! ప్రహ్లాదునియట్టి పరమభక్త శిఖామణిగూడ నీ కామమునకు భీతిల్లినాండు :—

శ్లో॥ జిహ్వైకతోఽచ్యుతవికర్షతిమా వితృప్తా ।
శిశ్నోఽన్యత స్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్ ।
ఘ్రాణోఽన్యత శ్చపల దృక్క్వచ కర్మ శక్తిః
బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునంతి" (భాగవతము).

అట్టి మనసిజశక్తిని జయించుట కొక్కటియే మార్గ మని బ్రహ్మ వాల్మీకి కుపదేశించి వెడలిపోయెను. అయ్యది నిర్జితకాముండగు రాముని చరిత్రను రచించినం గాని వాల్మీకి తఱచు నుపాయము లేదు. కృష్ణభగవానుండు నుడివినటుల నొక్కటే మార్గము వాల్మీకికి సులభ మైనది.

శ్లో॥ "యోగినోఽపక్వయోగస్య యుంజతః కామ ఉత్థితైః ।
ఉపసర్గై ర్విహన్యేత తత్రాయం విహితో విధిః ॥
"కాంశ్చి న్మ మనుధ్యానా న్నామసంకీర్తనా దిభిః ।
యోగేశ్వరానువృత్యా చ హన్యాదశుభా న్ శుభైః"
(భాగవతము)

ఆ రీతిగ విరించి యా తపోధనుని హెచ్చరించి వెడలిపోయెను.

కామోద్రేకమునుండి కావ్యము వెడలునాయని శంకింపవలదు. అట్టి యుద్రిక్త హృదయమొక సాత్త్వికుని దయ్యోనేని యయ్యది రస భావబంధురమై దివ్యతేజముచే నలరారఁగలదు. "తేజో మ యీ వా" కనని వేదము చెప్పుచున్నది. సాత్త్వికుని హృదయ మొందు కట్టియవంటిది. రాజస తామస హృదయములు పచ్చికట్టెలు. మన మొక పచ్చికట్టెను గాల్చినచో నయ్యది యుడికి తన స్వరూపమును గోల్పోవుటయేకాక దానిని ముట్టినచో మనచేయికూడఁ గాలును. దానియందలి యుష్ణతచే నెట్టి యుపకృతి లోకమున కుండదు. ఎండు కట్టెను గాల్చినచో నందలియుష్ణముచే షడ్రసోపేత మగు చక్కని పాక మును దయారుసేసి దేవతాతిథిపూజన మొనరించి మనము సుఖముగ భుజించుటయేకాక నాకట్టెమండుటచేఁ గలిగిన దీప్తివలన మన పరిసరముల నావరించి బాధించునట్టి యంధకారమును బాఱఁద్రోలఁగలము. ఆ తీరు ననే పరమసాత్త్వికులయందలి కామక్రోధాదులు గూడ లోకోపకారక ములు. విశ్వామిత్రుని యలుకచే హరిశ్చంద్రుఁడు శాశ్వతకీర్తి గాం చెను. అగస్త్యుని శాపముచే నింద్రద్యుమ్నుఁ డొక్క జన్మలో విష్ణుని బ్రత్యక్ష మొనరించుకొనఁ గలిగెను! వాల్మీకి మహర్షి హృదయముగూడ పరమసాత్త్వికమగుట చేతనే మెల్లఁగ నాతని హృద యావేదన మంతయుఁ గ్రమముగఁ దేఱికొనుటనే పాశ్చాత్యులు "Sublimation of sexual impulse" అందురు. అయ్యది యోగ్యులకే సాధ్యము. మహాభక్తుల కది తృణప్రాయము. Love is an intoxica-tion" అనినాఁ డొక మహాకవి. అట్టి యున్మత్తత నుండి విడివడుటకే తీ రున వ్యాసుఁ డుపాయమును సూచించియున్నాఁడు. అయ్యది కృష్ణభగ వానుఁడు గోపికలతో ననియున్నాఁడు :—

శ్లో॥ "న, మయ్యావేశితధియాం కామః కామాయ కల్పతే।
భర్జితాః క్వథితా ధానాః ప్రాయో బీజాయ నేష్యతే".

కావునఁ దన కామబీజము నీశ్వరావతారమగు శ్రీరామచంద్రుని యశోవర్ణనముచే నిర్బీజ మొనరించుకొనఁ దలంచినాఁడు వాల్మీకి. తనశృంగార రసాభినివేశమంతయు సీతారాముల యందు మూర్తీభవింపఁ జేసెను. కాకున్న "దర్శయంతి శరన్నద్యః" "మీనోప సందర్శిత మేఖలానాం" "చంచచ్చంద్రకరస్ప" ర్శేత్యాది వాక్యములు రామచంద్రుఁడు తన సోదరునితోననునా? "రేమిరే ముదితాస్సర్వాః భర్తృభిస్సహితారహః" యని బాలకాండలో పండ్రెండేండ్లు బాలు రాఱు వత్సరముల బాలికలతో రహస్యమునఁ గ్రీడించిరని వాల్మీకి రచించెనే! శ్రీరామచంద్రుని మర్మావయవములుగూడ నాంజనేయునిచే సీత యెదుట వర్ణింపఁజేయుట శృంగార రసానుభూతియా? కరుణరసమా? సుందరకాండ యన నర్థమేమి? శ్రీరామలక్ష్మణు లింద్రజిత్తుని "సర్పశిలీముఖ" ములచే బంధింపఁబడినతఱి రావణుఁడు తన విమానములో సీతను గొనిపోయి, రామలక్ష్మణులు తన కుమారునిచేఁజంపఁబడిన దృశ్యమును జూపుమని త్రిజటకాజ్ఞాపించిన తఱి యామె సీతను గొనిపోయి దారుణమగు నా దృశ్యమును జూపుచుండ సీతచే "స్తనౌ చావిరళౌ పీనౌ మమేమౌ మగ్నచూచుకౌ" అని వాల్మీకి యనిపించుట కేమన వలయును? ఎంత నిగ్రహించినను వాల్మీకి హృద్గత శృంగార రసోద్రేకమా తీరున ప్రతిఘట్టమునందును బొంగి పొరలుచుండి నటుల మనకుఁ జూపట్టక మానదు. Signor Moravia యను ఇటలీ దేశ పండితుఁడు "I mean, rather, that the writer should become the preson he is writing about" "కవికిఁ దాను రచించెడి కావ్యములోని నాయకుఁడుగూడఁ దన ప్రతిబింబము కాకతప్ప"దని నిర్ణయించెను.

వాల్మీకి శాపవాక్యము.

శ్లో॥ "మానిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమశ్శాశ్వతీస్సమాః ।
యత్క్రౌంచమిథునాదేకమవధీః కామమోహితమ్"॥

ఈ శ్లోకమువిషయమై గోవిందరాజ మహేశతీర్థాదు లతివిపులముగఁ జర్చలకు దిగి విమర్శించి తమకుఁ దోఁచిన రీతి నర్థనిర్ణయ మొనరించిరి. వా రొనరించిన వ్యాఖ్యానము లన్నియు నిట నుల్లేఖించుట చర్వితచర్వణ మగును. ఇందు వాల్మీకి వ్యాధుని శపింపఁబోయి యప్రియత్నముగఁ దన జీవితచర్యనే ప్రతిబింబించునట్టి యొక స్తావక వాక్యమును బలికి యయ్యది శాపవాక్య మనియు శోకముచే నుత్పన్నమైన శ్లోకమనియు భ్రాంతి నొందెను. నేను రచించిన తీరునఁ బెక్కువిరోధగనము లొకేసారి యాపరమశాంతుని హృదయమునందుఱ్ఱూఁతలూఁగుచుండుటచే నాతఁడు విభ్రమము చెందుట సహజమని లోకానుభవముగలవారి కెల్లరకును దెలియని విషయము కాదు. ధీరశాంతుని ముఖమునుండి యపశబ్ద ముచ్చరింపఁబడదు. వరూధిని ప్రవరు నాలింగన మొనరించుకొనినతఱి నాతఁడు "హా శ్రీహరీ" యని పలికెనే గాని "ఓసీ! ముండా" యని యనలేదు. ఈ శ్లోకమునందలి "మా, అగమః" యను పదములు వాల్మీకి సహజసాత్త్విక హృదయమును వ్యక్త మొనరించుచున్నవి. "Freud" మహాశయుఁడు తన "Psycho-Analysis" గ్రంథమున "Slip of the tongue" అనగా నోరు జారు టెందువలననని విమర్శించి యీ క్రింది యభిప్రాయముల నొసంగియున్నాఁడు:—

"They are not accidents , they are serious mental acts they have their meanings ; they arise through the concurrance, perhaps, better, the mutual interference, of the different intentions".

"The Commonest and also the most noticible form of slip of the tongue, however, is that of saying the exact opposite of what one meant to say".

ధర్మములు కలవాఁడు పుట్టఁగలఁడు—అనినపుడు''స కోఽప్యుత్పత్స్యతే యం ప్రతి యత్నోమే సఫలీ భవిష్యతి— "ఎవని విషయమున నాయత్నము సఫలమగునో, వాఁడెవఁడో యొకఁడు పుట్టఁగలఁడు" అని యుండవలయును—అనఁగా యత్ (ఎవఁడు) శబ్దము, తత్ శబ్దము (వాఁడు) రెండును నిచట నర్థబల లభ్యములై, యూహ్యములే యగుచున్నవి.—

"యశ్చైకవాక్యే కర్తృత్వే నోక్తో యశ్చేద మాదిభిః
తచ్ఛబ్దేన పరామర్శో న తయో రుపపద్యతే (6)
యతోఽధ్యక్షాయమాణోఽర్థః స తేభ్యః ప్రతిపద్యతే
న చాసౌ తత్పరామర్శసహిష్ణు రసమన్వయాత్" (7)

(అన్తరశ్లోకములు)

ఒకే వాక్యమునం దేది కర్తగాఁ జెప్పఁబడినదో, యేది "ఇదమ్" మొదలగు శబ్దములచేఁ జెప్పఁబడినదో, ఆ రెంటిని తత్ శబ్దముతోఁ బరామర్శ సేయఁగూడదు. ఏలన—కర్తృవాచక పదముయొక్క యర్థమును, "ఇదమ్, అదస్, ఏతత్"శబ్దముల యర్థములును, నెదుటఁ గన్పడునవిగ నుండును. (ప్రత్యక్షాయమాణములు) ఎచ్చటనో యున్న వస్తువును దెల్పు తచ్ఛబ్ద మెదుటనున్న యర్థములను, పరామర్శించుట యుచితముగ నుండదు.

ఉదా॥ (1) "స వః శశికలామౌళిః తాదాత్మ్యాయోపకల్పతామ్"

సః = ఆ, శశికలామౌళిః = శివుఁడు, వః = మీయొక్క, తాదాత్మ్యాయ = శశికలామౌళి స్వరూపమువచ్చుటకొఱకు, ఉపకల్పతామ్ = అగుఁగాక—

(2) "ద్వైతబుద్ధి మపాస్యేమాం సా హి సర్వాపదాం పదమ్"

ఇమాం = ఈ, ద్వైతబుద్ధిం = నేను, నీవను ద్వైతబుద్ధిని, అపాస్య వదలి; సాహి = ఆ ద్వైతబుద్ధి, సర్వాపదాం = అన్ని ఆపదలకును, పదం = స్థానము—

(1) "శశికలామాళిః తాదాత్మ్యయ"— ఈ వాక్యములో "శశికలామాళి" కర్త—శశికలామాళి పదము కర్తృవాచక పదము. "తాదాత్మ్యయ"అను పదములో నన్తర్భాతముగ,తచ్ఛబ్ద మున్నది. సహజముగ దూరస్థమగు నర్థమునే పరామర్శించు నీ తత్ శబ్ద మచట, ప్రత్యక్షాయమాణమై,కర్తృవాచక మగు "శశికళామాళి"ని పరామర్శించుట యుచితము గాదు. అందుచే నిచట "ఐకాత్మ్యమోపకల్పతామ్" అని యున్నచో బాగుండెడిది.—అటులే రెండవ యుదాహరణములో "ఇమాం" అను శబ్దము, మన కెదురుగ నున్న యర్థమునే తెల్పును. ఇట్టి యీ పదమును దూరమునం దున్న వస్తువును దెల్పు తచ్ఛబ్దముతో ("సా") బరామర్శించుటయు నుచితముగాదు. "ఏషా హి విపదాం పదం" అని యున్నచో నిర్దుష్టముగ నుండును.— ఇపుడు "ఏతత్" (ఏషా)శబ్దముగూడ సన్నిహిత వస్తువునే తెల్పున దగుటచే పై దోషము రాదు. "ఇమాం" అను పదముయొక్క స్థానములో, సన్నిహిత వస్తువులనే తెలుపు "ఏతాం" "అమూం" పదము లున్నను నీ దోషములే సంభవించును. (సాహి సర్వాపదాం పదం-అను పాఠమే యున్నపుడు, ఏతాం, అమూం పదము లున్నను దోష ముండును.ఏషా హి అని పాఠ మున్నపుడు దోషము లేదు.)

యచ్ఛబ్ద సమన్వయ రీతులు—

ఇవి రెండు రకములుగ నుండును. (1) పూర్వమే యుపక్రాన్తమైన యర్థముఁ దెల్పుటకు మన మొక తచ్ఛబ్దము నూహింతుము. ఈ కల్పిత మైన తచ్ఛబ్దముతో యచ్ఛబ్ద మన్వయించును. కుమార సంభవ కావ్యమున "అస్త్యుత్తరస్యాం దిశి దేవతాత్మా హిమాలయో నామ నగాధిరాజః" "హిమాలయ మను నొక నగాధిరాజము గలదు"—అని హిమాలయ పర్వత ముపక్రాన్తమైనది- దానిని బరామర్శించుటకు "సః" అను పదము లేదు. కాని మనము కల్పింతుము, కల్పిత మైన యీ

తచ్ఛబ్దముతో "యం సర్వశైలాః పరికల్ప్య వత్సం'' అను శ్లోకములోని యత్ (యం)శబ్ద మన్వయించును. ("స మానసీం మేరుసఖః పితౄణాం" అను పద్యములో 'సః'అనుపదముతో నీ యచ్ఛబ్ద మన్వయించు ననుట యుచితము గాదు, గ్రంథకర్తకును నభీష్ట మైనది గాదు.)

(2) పూర్వము ప్రక్రాన్త మగు వస్తు వొకటి యున్నది-దానికిఁ గర్మగనో, కరణముగనో యన్వయించు మఱియొక పదార్థ మున్నది. ఈ యర్థముగూడ నచట శబ్దోపాత్తముగాదు. మనము కల్పింపవలసినదే.

ఇట్లు మనము కల్పించినయర్థమునే పరామర్శించుటకు "తత్'' శబ్దమునుగూడ నొకదానిని మనము కల్పింతుము. శబ్దరూపముగ నుపాత్తమైన యచ్ఛబ్దము మనము కల్పించిన యీ తచ్ఛబ్దమును బరామర్శ చేయును.—పూర్వము విశేష్య ముపాత్తమైనది. తచ్ఛబ్దము నొకదానినే కల్పించినాము. ప్రస్తుతము కర్మాదికమును బోధించు విశేష్యవాచక పదమును, దానిని బరామర్శించు "తత్'' పదమును గూడఁ గల్పించుకొనుచున్నాము.

ఉదా॥ ఆత్మా జానాతి యత్, పాపం మాతా జానాతి యత్ పితా॥ ఇచట "ఆత్మాజానాతియత్ — అనుచోట—కర్మవాచకపదములేదు. "ఆత్మ దేనిని తెలిసికొనునో,'' అనునపుడు 'తెలిసికొనుట' యను క్రియకుఁ గర్మను దెలుపు పదము లేదు.—దానిని మన మూహింపవలయును. ఇట్లూహించిన కర్మాదివాచక పదమును బరామర్శించుటకుఁ దత్ శబ్దమునుగూడఁ గల్పింతుము. ఈ తత్పదముతో నిచట నున్న యత్ పదము సమన్వయించును.—

"యత్ తదూర్జిత మత్యుగ్రం క్షాత్రం తేజోఽస్య భూపతేః
సదానేన నూనం తదపి హారితమ్''

అర్థము—

అస్య భూపతేః= ఈ రాజునకు, తత్=ప్రసిద్ధమైనట్టియు, ఊర్జితమ్, అత్యుగ్రం=దృఢమైనట్టియు, భయంకరమైనట్టియు, క్షాత్రం

తేజః = క్షత్రియ తేజస్సు, యత్ = ఏదికలదో, తదపి = అదియును, అక్షైః దీవ్యతా అనేన హారితమ్ = పాచికల నాడిన (జూద మాడిన) యితనిచేత బోఁగొట్టుకొనఁబడినది.—

ఈ పద్యములో రెండు తత్పదము లున్నవి. "యత్" పద మొక టియే యున్నది. అయినను, పూర్వము చెప్పిన రీతి నిచ్చటఁగూడ శబ్దార్థ సంబంధములు రెండేగాని యంతకు మించిలేవు.— "య త్తత్" అను చోట నున్న "యచ్ఛబ్దము" తదపి అనుచోట నున్న తచ్ఛబ్దముతో నన్వయించును.

ఇంతవఱ కిది శాబ్ద మగు సంబంధమే యగును. "తదూర్జితమ్" అనునపుడు లోకప్రసిద్ధమైన యా తేజస్సును బరామర్శించుటకై మనము కల్పించుకొన్న 'యత్' శబ్దముతో నీ తచ్ఛబ్ద మన్వయించును. ఇచటఁ గల్పితమైన 'యత్' పదముతో శబ్దోపాత్తమైన తత్పద మన్వయించుటచే నీ 'యచ్ఛబ్ద' సంబంధ మార్థమైనది.

ప్రస్తుతము "సంరంభః కరికీట" అనుపద్యములో నాల్గవపాద ములో 'యోఽసౌ' అనుచోట 'యచ్ఛ' బ్దమొకటియే యున్నది. దానికి సరియగు తచ్ఛబ్దములేదు. ఇంతకుఁబూర్వము ప్రక్రాన్తమైన యర్థ మును బోధించు తచ్ఛబ్దముతో దీనికి సమన్వయముఁ జేయుద మన్నను, ముక్తకజాతికిఁ జెందిన యీ పద్యమునకుఁ బూర్వోత్తరపద్యసందర్భము లతో సంబంధము లేకుండుటచే నదియును బొసఁగదు. 'యోఽసౌ' అను పదములతో నుపక్రాన్తమైన యీనాల్గవపాదములోనే పైనున్న 'అం బికాకేసరి' అను పదమును బరామర్శించు తచ్ఛబ్దమును మనము కల్పించి దానితో నీ యచ్ఛబ్దమునకు సమన్వయముఁ జేయరాదా యని యెవ రైనఁ బ్రశ్నింపవచ్చును. కాని యట్లు చేయుట యుచితము గాదు. మొద టనే విశేష్యవాచకపదముండి, తరువాత యచ్ఛబ్ద ముండుచో, మొదట తచ్ఛబ్దములేకున్నను నపుడు గల్పింపవచ్చును. మొదటనే యచ్ఛబ్ద

మున్నచో తరువాత తచ్ఛబ్ద మవశ్యము శబ్దరూపమున నుపాత్తము గా వలయునేగాని,యూహాకల్పితము గారాదు. అట్లు పీ లగుచో "యత్ కోపాగ్నౌ శలభతాం లేభే కామః శివోఽవతాత్ 'అనుచోట' సః శివోఽవతాత్' అని మనము 'సః' అను పదమును గల్పించి 'ఎవని కోపాగ్నికి, మన్మథుడు శలభమై పోయెనో, యాశివుఁడు మిమ్ము రక్షించుఁగాక' యని యర్థముముఁజెప్పి యావాక్యముఁగూడ సరియైనదేయని యంగీకరింపవలసివచ్చును. కాని యిట్టి వాక్యములు సరియైనవని విజ్ఞు లంగీకరించుటలేదు. కావున 'సంరంభః' అను పద్యములోఁ గేవలయచ్ఛబ్దప్రయోగ ముచితమైనదికాదు,

ఆక్షేపము:—కేవల యచ్ఛబ్దములేయున్న శిష్టప్రయోగములు గూడ నున్నవి.

ఉదా:-'మీలితం యదభిరామతాధికే సాధు చంద్రమసి పుష్కరైః కృతమ్

ఉద్యతా జయిని కామినీముఖే తేన సాహస మనుష్ఠితం పునః'.

అ ర్థ ము :—అభిరామతాధికే=అధికసౌందర్యముగల, చంద్రమసి=చంద్రుఁడుండఁగా, పుష్కరైః=పద్మములచేత, మీలితంయత్ =ముకుళింపఁబడినదనెడి దేదికలదో (తత్=అది) సాధు=మంచిపని, జయిని కామినీముఖేసతి= అధికసౌందర్యముగల (తనను జయించుశీలముగల) స్త్రీ ముఖ ముండఁగా, ఉద్యతా=ఉదయించుచున్న, తేనపునః=ఆచంద్రునిచేతనైతే, సాహసమనుష్ఠితం=సాహసమే చేయఁబడినది.

ఇచటఁగూడ యచ్ఛబ్దమొక్కటియేయున్నను, పద్యము సమన్వితమగుచునేయుండుటచే 'సంరంభః కరికీట' పద్యములోఁగూడ యచ్ఛబ్దమొకటియే ప్రయుక్తమైనను దోషమేమియును లేదని యేల చెప్పఁగూడదు?

సమాధానము :— ఈపద్యములో యచ్ఛబ్దమునకుఁగల సంబంధములో దోష మేమియును లేదు. పద్యక్రమములోనే దోషమున్నది.

"సాధుచంద్రమసి పుష్కరైః కృతమ్, మీలితం యదభిరామతాధికే" అని పద్యపాదముల క్రమ మున్నచో బాగుండెడిది. ఇపుడు 'సాధు' పదార్థమును బరామర్శించుటకు తత్ 'సాధు' అని యార్థమగు నన్వయము వచ్చును. యచ్ఛబ్దము, చివరనుండుటచేఁ బూర్వభాగమునందుఁదచ్ఛబ్దమును గల్పింపవచ్చును. కల్పితమగు నీతచ్ఛబ్దముతో శబ్దోపాత్తమగు యచ్ఛబ్దము సమన్వయము నొందును. కావున నిచట మీరు చూపిన దోషములేదు. 'సంరంభః' అను పద్యమున దోషముద్ధృతము గాలేదు.

ఆక్షేపము : "యోసావితి" పద్యమునందు, కేవలము యచ్ఛబ్దమొకటియే ప్రయుక్తమైనదనియుఁ దచ్ఛబ్దము ప్రయుక్తము కాలేదనియు నెవరుచెప్పిరి ? తచ్ఛబ్దసమానార్థకమగు అదశ్శబ్దము ("అసౌ") ప్రయుక్తమైనదిగదా- "అసౌ" అను నీపదము నాధారముగ గ్రహించి వాక్యార్థమును బూర్తిచేయ వచ్చును. అందుచే మీరుచెప్పిన దోషమిచట లేనేలేదు.

సమాధానము : ఓ సాధూ, నీది కేవలము దురాశ. - అసౌ అనునది, తత్ అనునది. ఈ రెండును నభిన్నార్థకములు కావు. ఆ రెండును సమానార్థకములేయగుచో, "న కేవలం యో మహతోఽపభాషతే శృణోతి తస్మాదపి యస్సపాపభాక్" అను వాక్యము నిరాకాంక్షమైనట్లే, యిచట నీవాక్యముగూడ నిరాకాంక్షమే యయ్యెడిది.

అదశ్శబ్దమును, తచ్ఛబ్దమును, సమానార్థములేయగుచో, నీక్రింది ముక్తకపద్యములో దోషముండవలసివచ్చును.

"అసౌ మరుచ్చుంబితచారుకేసరః,
ప్రసన్నతారాధిపమండలాగ్రణీః
వియుక్తరామాతురదృష్టివీక్షితో
వసన్తకాలో, హనుమానివాగతః".

ఈపద్యము, హనుమత్పరముగను, వసన్తర్తుపరముగనుగూడ నన్వయించును. మరుచ్చుంబితచారుకేసరః = వాయువుచే చుంబితమైన (స్పృశింపఁబడిన) మనోహరమైన కేసరపుష్పములు (పున్నాగపుష్పములు) కలదియు,ప్రసన్నతారాధిపమండలాగ్రణీః = కళంకములేని(స్వచ్ఛమైన) చంద్రమండలము ముందుగ నున్నట్టియు, వియుక్తరామాతుర దృష్టివీక్షితః = వియోగమునొందిన స్త్రీలచే నాతురముగఁ జూడఁబడినట్టియు, అసౌ = ఈ, వసన్తకాలః = వసన్తర్తువు; మరుచ్చుంబితచారుకేసరః = తండ్రియగు వాయుదేవునిచే ముద్దుపెట్టుకొనఁబడిన కేసరములు (జూలు లేక జుట్టు) గలట్టియు, ప్రసన్నతారాధిప మండలాగ్రణీః = ప్రసన్నుఁడైన సుగ్రీవుని (తారకు భర్త) సైన్యమునకు నాయకుఁడైనట్టియు, వియుక్తరామాతుర దృష్టివీక్షితః = ప్రియా వియోగము ననుభవించుచున్న రామునిచే నాత్రముగ నిరీక్షింపఁబడినట్టియు, హనుమానివ = హనుమన్తునివలె, ఆగతః = వచ్చినది.

ఇచట „అసౌ'' అను శబ్దము తచ్ఛబ్దార్థకమేయగుచో యచ్ఛబ్దములేనిదే, మనకు సంపూర్ణముగ నర్థమయ్యెడిదికాదు. కాని సంపూర్ణముగ నర్థమగుచున్నది. అసౌ అను శబ్దము యచ్ఛబ్దార్థము నపేక్షించుటలేదు.

> యస్య ప్రకోపశిఖినా పరిదీపితోఽభూత్
> ఉత్ఫుల్లకింశుకతరు ప్రతిమో మనోభూః
> యోఽసౌ జగత్త్రియలయస్థితిసర్గహేతుః
> పాయాత్స వః శశికలాకలితావతంసః.

యస్య=ఎవనియొక్క, ప్రకోపశిఖినా = గొప్పకోపమనెడు నగ్నిహోత్రముచే, పరిదీపితః = దహింపఁబడిన, మనోభూః = మన్మథుడు, ఉత్ఫుల్లకింశుకతరు ప్రతిమః = వికసించిన మోదుగచెట్టు వలె, అభూత్ = అయ్యెనో, యోఽసౌ=ఎవఁడు జగత్త్రియలయస్థితిసర్గహేతుః=మూఁడు

లోకములయొక్క సృష్టిస్థితి సంహారములకు హేతువో, సః = ఆ, శశి కలాకవితావతంసః = చంద్రశేఖరుఁడగు శివుఁడు నః = మిమ్ము, పాయాత్ = రక్షించుగాక.

ఇచట యః, అసౌ, సః అను మూడుపదములున్నవి. ఇందులో "అసౌ" అను పదము సః అను పదము సమానార్థకములే యగుచో, "సః" అను పదము పునరుక్తమని యనవలసివచ్చును. వాస్తవమున నిచటఁబునరుక్తత లేదు. అందుచేత తదశ్శబ్దములు సమానార్థకములు కావని తెలియుచున్నది.

ఆక్షేపము :—అగుచో యత్తచ్ఛబ్దములుండవలసి వచ్చినపుడు, కవులు తచ్ఛబ్దమును బ్రయోగించుటకు బదులు అయమ్, ఏషః అసౌ అను పదములను (ఇదమ్, ఏతత్, అదస్ శబ్దములను) బ్రయోగించు చున్నారు—తచ్ఛబ్దమునకును, ఆశబ్దములకును పర్యాయత్వమే లేనిచో స్వస్థచిత్తులగు కవులు వాని నావిధముగ నెందుకుఁ బ్రయోగింతురు? ప్రయోగింపరు—కావున ప్రయోగప్రవాహముయొక్క ప్రామాణ్యము ననుసరించి, ఇదమ్ తదశ్శబ్దములు తచ్ఛబ్దపర్యాయములని మన మనవ లయును. ఈశబ్దమున కిది యర్థ మిదియర్థము కాదనుటకు ప్రయోగ ప్రవాహమేగదా యాధారము! వేఱొక యాధారము కన్పడదే!

సమాధానము : ఇంతకుఁబూర్వమే తచ్ఛబ్దమును, అదశ్శబ్దాదులును, పర్యాయములుగావని యుక్తిపూర్వకముగఁ జెప్పితిమి—కాని యీ క్రిందిపద్యములలో మేము చెప్పినదానికి విరుద్ధముగఁబ్రయోగము లున్నవి.

1. "యోఽవికల్పమిదమర్థమండలం పశ్యతీశ నిఖిలం భవద్వపుః
స్వాత్మపక్షపరిపూరితే జగత్యస్య నిత్యసుఖినః కుతో భయమ్".

ఈశ=ఓ ఈశ్వరా! యః=ఎవఁడు, ఇదం = ఈ, నిఖిలం, అర్థమండలమ్= సమస్తమగు ప్రపంచమును, అవికల్పం=నిస్సంశయముగ, భవద్వపుః=

శ్రీశారదాంబాయైనమః

శివలీలావిలాసము

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీహిత మహితగుణక్రమ
సాహస నవవిక్రమార్క సన్నాహసము
త్సాహ విజయావహావహ
దోహల యల్లాడవిభుని దొడ్డమహీంశా ! ౧

వ. అక్కథకుండు శౌనకాది మహామునుల కిట్లనియె.

ఆ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
సభవుం డవధరించినట్టి లీల
యదియు దారువన విహరణాహ్వయమ్మున
నలరు రసికజనము లభినుతింప. ౨

వ. అత్రిభృగువశిష్ఠ పులస్త్యపులహక్రతు విశ్వామిత్ర జాబాలి ప్రముఖులగు మహామునులు, దారువనంబున నెలఁతల వడిఁగూడఁ బడి చిత్తంబులు మాంద్యత నవిద్యాయత్తంబులుగా మహాదేవప్రభావ జ్ఞానదూరులుం గేవలకర్మాచరణధీరులు నగుచు నిట్లని వితర్కించిరి. 3

సీ. కడుభ్రాంతి రేయుఁబగలు దిరిగినచానఁ
దిరుగుచున్నాఁడు దివసవిభుఁడు
కుంభకారకుని లాగున నహర్నిశ సృష్టి
జడతఁ జేడ్పుచుండు జలజభవుఁడు

వివిధావతార దుర్విషయాబ్ధిలోపల
మునుఁగుచున్నాఁడు వనజవిభుఁడు
నూనసత్క్రియఁ గృపాహీనత సంసార
పరతఁ బొల్పడ్డాడు ఫాలదృశుఁడు
తలఁపఁగా నిట్టిమహిమ నుదారు లెట్టి
గతిఁ జరించుచున్నారు కర్మవలన
ననిన నింక నెవ్వఁగు కర్మహతులు గాక
యును విముక్తతఁ జెన్నారుచుండువారు. ౪

క. కర్మమునన జనియించుం
గర్మమునన పెరిగి మించుఁ గలజగ మెల్లం
గర్మమునన వినశించుం
గర్మముమహిమంబు దెలియఁగా వశమగునే ? ౫

వ. అని విచారించి, యితరస్మరణంబు చాలించి, నిరంతర కర్మ తంత్ర పరతంత్ర హృదయంబుల మహేశ సముద్దేశహీనంబులుగా యజ్ఞాద్యనుష్ఠానంబులు నడుపుచుండి; రట్టియెడ బహుళంబులగు ధూమంబులు చటులసన్నాహంబుతో నంతః కటాహంబు గవియంబడినం దత్పరిభవక్లిన్నపీక్షణయగుచు దాక్షాయణి మహేశ్వరు...ప్రదీప్తతప్తాయాతతిమిరసంతానంబు తెరఁగుపఱచి, మంథానభూధర మథనసముద్భూతగరళ ప్రకారంబు క్రమము గెలిచి, ...సముత్తాల జీమూతజాలంబు చెలువు గెలిచి, యన్యగుణస్ఫూర్తి హారణవర్ధిత తమోగుణసముద్రేకంబు సొమరు గెలిచి. భువనము...గప్పినట్టి కసీసపుగండయ నంగ, నీల నీలప్రభాలీల నిగుడి కవిసె; నచటి ధూమంబు వివరింపు మది మహేశా!

క. అని గౌరి యడిగినంతనె
విని (శర్వుఁడు) మందహాస విశద ప్రభలం
దన శిరసు బాలచంద్రుఁడు
ఘనరుచి సాంద్రుఁడుగఁ బలికెఁ గ్రమ మేర్పడఁగన్. ౬

క. దారువన మనను బరగిన
చారువనో త్తమము... ...
సారసముఖి నాకది యిం
పారు హిమాచలమును త్తరావనిసీమన్. ౯

వ. విను మా పుణ్యారణ్యాంతరంబునం గేవల కర్మతంత్రరతులును నవి
జ్ఞాత ... మారుతాహారులును నిరుపమానుష్ఠానకృశశరీరులును నగు
పెక్కండ్రు తపస్వులు దారుణతపంబు సేయుచున్నారు. ధర్మా...
తపఃఖేదంబు లిట్టు లవారణభువన పూరణంబు గావించె; నీదృశంబు
లయ్యును దత్తపంబులు మదుద్దేశ సహితంబులు గామింజేసి (నిరర్థ
కంబు లని) యానతిచ్చిన విని, యంబిక దేవా! తదజ్ఞానభావం బరసి
చూతు నవధరింపవలయు నని విన్నవించుటయు, నీశ్వరుండు నొక్క
జాడ మంచి...విటు నటనంబున దారువనంబున కరిగి, యచట
నున్న నంయముల మోసపుత్త మనుచుం బలికి, తదుచితాకారంబులు
దలంచి యుండంద.

సీ. ఫాలభాగము వింతబాగున మేనవ
క్రీకృతచందన శ్రీ వహించె
మణిబంధమున నున్న ఫణి రాజు కేల దం
తపుమించుఁ గడియంబు తళుకు హెచ్చె
ఘన జటాభార......
...రముగ వ్రైచిన శిఖ కొమరుఁ బూనె
పసిపాపనెల యొనపరిచందమున నొప్పుఁ
గేతకిపత్రంబు క్రియ వహించె
ముకుటగతగంగ యొక వింతమురువు దోఁప
...సొబగు నొంద
మఱియు నున్నవి యాయాయి తెరఁగు గాఁగ
కపట విటవేష మిట్లు శంకరున కొప్పె. ౧౦

క. కందర్పలక్షశత సమ
సుందరరూపంబు గలిగి చూపుల కతులా
నందకరుఁ డయినపల్లవు
నందంబునఁ గొమరు మిగిలె నట్టివ్రుం డంతన్. ౧౧

సీ. మెఱుఁగెక్కి తగమిసి మెఱయుచు వెండిచి
ప్పలఁ బకపక నవ్వు పదనఖములు
కలదు లేదను మాట గలుగు నన్నపు నడుము
నం గ్రొత్త నలువారు మాడదరులు?
రంభాప్రసవకే సరముల రేకుల క్రియఁ
గడునొగలగుచున్న కరరుహములు
మిగుల వట్టువలునై బిగిసి జక్కవ సొబ
గున (వింతఁ) దనరు వక్షోరుహములు
గలికిపలుకులు బిత్తరి కన్నుఁగవయుఁ
దలరుఁగుఱులును గర మద్భుతములుగాఁగ
సకలజనమోహనాకారసరణి నిట్టు
సరసిజాక్షుఁ డొప్పెఁగ వారతరుణి యయ్యె. ౧౨

క. రతినాయకు గర్వసము
న్నతి సరవ విలాసహావ లీలాభావా
న్వితి మెఱయ నిట్టితను నం
గతి దాల్చెనొ యనఁగఁ గపటకామిని యొప్పెన్. ౧౩

వ. ఇట్లు హరుండును రమావరుండును ననురూపంబుగా విలాస విలాసినీ రూపంబు లలవరించి, వసంతునిం బిలిచి, నీవు దారువనంబున కరిగి భవన్మహిమంబు ప్రకటింపుమని పనిచిన, తదాగమనవార్త ముందటం జెప్పం జనినదోయన మలయపవనం బచట వర్తిల్లంగలయుం జరింపఁ, దదనంతరంబ పురాణచ్ఛదచ్ఛలవంబునఁ బాసి

దొలంగ ముకులకులమిషంబునం బులకజాలంబులు మొలకెరం, గిసలయవ్యాజంబున భావగతానురాగంబు ప్రకటింప, పుష్పకైతవంబున మందహాసంబు తులకింప, వన్యప్రకృతి విరహిణులకు విభుసమాగమోత్సవంబు నాపాదించుచుండె; నాసమయంబున. ౧౮

క. చల విటవిటీ విలాసము
లలవడ ధరియించి మించి హరపంకజనా
భులు చనిరి తద్వనమునకుఁ
జెలువుగ దిగ్వాసు లగుచుఁ జిత్రాకృతులన్. ౧౯

సీ. కలకలధ్వనులు మువ్వలు గిల్కరింపంగఁ
బరిచించు నొకచోటఁ జిరియకోల
గానము ల్చెవులకు నానందములు గుల్క
నతరించు నొకచోట నలఁతిపాట
వింత మించుల దంతకాంతులు చిగురొత్త
నలయించు నొకచోటఁ గలికి నవ్వు
కెలవుల నును మెఱుంగులు కేళ్లు దులకింపఁ
బరగించు నొకచోట మురియుఁజూపు
చారరీతులు వొదల సద్దారువనస
ముజ్జ్వలాశ్రమ విశ్రాంతముని కదంబ
కుల సతీసమాకర్షణ కుశలుఁ డగుచు
విపుల మోహానసంపదఁ గపటవిటుఁడు. ౨౦

మ. అపురూపంబును లెస్సలాగు నగు నొయ్యారంబున స్త్రీజన
చ్ఛవు రూపంబునఁ గ్రాలు నొక్కఁడిదె యిచ్చాప్రవృత్తిమై వచ్చినాఁ
డిప్డుఁ డిచ్చోటికి వానిఁ గోర్కెలరయలర స్వీయేష్టింత మంచు న్మనీం
ద్రపురంధ్రుల్ హృదయంబులం దలఁచి రంతన్ శర్వమాయా
గతిన్. ౨౧

క. కలలందునైనఁ బర పురు
షులఁ దలఁపం జూడ నాత్మఁ జొప్పడని మునీం
ద్రుల కాంతలు వచ్చిరి యి
చ్చల నతనిం జూడ ననుచు సంభ్రమ సరణిన్. ౧౮

సీ. పాటించు టెఱుఁగక ప్రకటారు నడుపులు
హంస యానంబుల నడటనొంప
మెఱయించు టెఱుఁగక మెఱపారుఁ జన్నులు
కనక కుంభంబుల గబ్బణంప
పసరించు టెఱుఁగక మొసలారు చూపులు
మరుని పూములుకులమద మణంప
సవరించు టెఱుఁగక చదురారు నలకలు
తుమ్మెదదాయల త్రుళ్లడంప

నెఱిఁ గట్టిన పుట్టలనెఱితనంబు
కొంతనము నన్న తురుముల వింతనళువు
తమకు నలవాటువడి యుండఁ దగిలి వచ్చి
కనిరి తద్విటు దాపసవనితలపుడు. ౧౯

మ. ఒక విప్రాంగన యాత్మ భర్తకడకుం హోమార్థ మంగార కుం
డిక యర్థింగొని యేఁగి యేఁగి యది యందింపంగ హస్తంబు లా
డక యా చందముతోడ సంభ్రమవు వేడ్క స్వీథికి న్వచ్చి పా
యక వీక్షింపఁగఁ జొచ్చె దిగ్వసనరమ్యాకారు నాజారునిన్. ౨౦

మ. జలజాతానన వేతెయొక్కతె సమిత్సంభార సంవాహనా
స్థలితాత్మండగు భర్త చేరువన రాఁగా వాని విశ్రాంతి సం
కలనం గాంతికిఁ బాపఁజూడ కవిశంక న్వచ్చి చూచె న్విని
శ్చలత న్నిల్చి సలీలయాన పదభాస్వత్పల్లవున్ వల్లవున్. ౨౧

మ. ధరణీ దేవవధూటి యొండొకతె యత్యంతంబూని వంచింపకే
సరణి న్వేతగ రామిఁ గేల నొకకూజం బుంబి గీలించి స
త్వర యానంబున నూరిచెంగటినదీవాఃపూరముం దెత్తునం
చురుదారం జనుదెంచి కాంచె విటవేషాలంకృతుఁ శంకరుఁ. ౨౨

వ. ఇవ్విధంబున మఱియు ననేకకాంతాజనంబు లనేక విధంబుల నేతెంచి యన్యకార్య విముఖంబులగు హృదయంబులతోడం గ్రీడా రూపధరు నీశ్వరుంగాంచి, ఘృతకుండంబునకుం గవిసిన చీమలంబోలెఁ దత్పరతంత్రి లగుచుండి రంతకుమున్న తదనంతరంబ.

సీ. నలుపార నల్లన నడచులోతొడల సి
గ్గఱి తళ్కు లొనపరి పఱువు లిడఁగ
సలలితంబుగఁ గేలు మెలపఁ గడియము ద
త్తఱి మించు నడుదెసఁ బురలి ననఁగ
వెడనెపంబుల మాట నుడువు దంతములఁ దొ
ల్కరి కాంతు లొక లెస్స మురువు చూప
శుభగరీతులఁ గేళ్ళు చూచు నేత్రములఁ ద్రి
మ్మరి దీప్తు లటు నిటు కెరలి దాట
మఱియు బహువిధావయవసంపదలు తేట
పఱచు నానావిలాసము ల్దురఁగలింప
దారువన సంయమీంద్ర కుమారు లెల్ల
మరులు గొనునట్లుగాఁగ నమ్మాయ లేమ. ౨౩

క. అత్తఱిఁ బ్రాయపుఁ దపసులు
చిత్తంబులఁగోర్కులెల్ల జిగురుకొనఁగను
ద్వృత్తత నేతేఁ దొణఁగిరి
తత్తన్మార్గములఁ గపటతరుణిం జూడన్. ౨౪

సీ. వల్కలంబులఁ జాలవలనుగాఁ గూర్చిన
దోవతు లందంద తుళ్ళగింప
నెలిపట్టునూలుసం బొలుపుగాఁ జేసిన
జన్నిదంబులఁ గేళ్ళు చౌకళింప
నుభయహస్తంబుల నోరపుగాఁ బూనిన
దర్భగుచ్ఛములు వింతగ నటింప
మృదుసరి స్మృత్తిక మెఱుఁగుగా హత్తిన
పట్టవర్ధనములు ప్రజ్వలింప
పల్లజడలఁ బదిలపడ ముడిచిన కప
ర్దములు వదలి జారఁదట మటింప
నరుగుదెంచి కాంచి రయ్యాళికాంగనఁ
దరుణమునికుమారవరులు దగిలి. ౨౫

మ. ఒక విప్రప్రవరుండు శిష్యజనముల్ వెన్వెంట వేదంబు పా
యక సంధిస్వరవర్ణయత్నకరణావ్యక్త ప్రకారంబునన్
ప్రకటిల్లం గ్రమసంఖ్యఁ జెప్పుచు సవేగప్రౌఢినా వీథి చా
యకు వేడ్కం జనుదెంచి కాంచె మృషకాంతాకారు నారాయణున్.

మ. ఘననిష్ఠానిరతిం దపస్వివరుఁ డొక్కం డగ్నిహోత్రాలయం
బున నాజ్యప్లుత హోమకర్మ కలనంబుం దీర్చుచు న్నాన సం
బున నుత్కంఠ దలిర్ప నట్ల స్రుక్స్రువంబుల్ హస్తపద్మంబునన్
గను పట్ట న్వడి వచ్చి కాంచెఁగుహనాకాంతా సముద్భాంతతన్ ౨౭

మ. యమినాథుం డొకరుండు వాహినికిఁ దోయస్నానదీక్షాసనం
భ్రమయాత్రం జని యావిధంబు నగమారం జల్పియుం జల్పమిం
గ్రమమేదంగ బహిఃపటాదికము దేరం దాల్చి గీలొ్కని చి
త్తముగ న్వేగమె యేగుదెంచి కనియెం దద్వారకాంతామణిన్. ౨౮

వ. మఱియుఁ బెక్కండ్రు మునీంద్రులు పెక్కుఁదెఱంగులం బరిత్యక్తాన్య
కార్యసమాచరణంబులగు నంతఃకరణముల వచ్చి, మచ్చికమెఱయ,
మధురమధురసధారకు మూఁగియున్న యీఁగలంబోలెఁ దన్మయా
వస్థ నుండి; రివ్విధంబున, ౩౦

క. దారువనస్థలమునఁ గల
నారులుఁ బురుషులును గపట నాటకకేళీ
ధారులగు చంద్రధర దను
జారుల వెనువెంటఁ దగిలి రందఱుఁ గాంక్షన్. ౩౧

మ. మదనుం డత్తఱి వీరి వారి గెలిచె న్మాయాంగనా పల్లవా
భ్యుదయంబుల్ పొలుపారు దీమములుగా నొండొండ చండోద్ధతిన్
మదగంధగ్రహణాంధభృంగపటలీ మౌర్వీలతా విస్మయా
స్పదపుష్పాతత చాపముక్త విషయాస్త్రవ్రాత పాతంబులన్. ౩౨

ఉ. అమ్ముని పుత్రదారకుల కంతన వితంగ నుద్భవించెఁ గం
పమ్ము నెలుంగు రాలుటయు బాష్పము ముత్పులకోత్కరంబు వ
ర్షమ్మునఁ జేష్ట దక్కుటయు మ్రాన్పడియుండుటయు న్వివర్ణభా
వమ్మున నొక్కపెట్ట రతివల్లభు పుష్పమయాస్త్ర ఘట్టనన్. ౩౩

వ. ఇట్లభిలాషంబున విగతపరితోషంబు లగుచుండఁ గామవికారంబులు
శరీరంబులఁ జాలఁగలిగి, లోలన్మనంబుల నా రెండు తెరంగుల వారును,
ధీరతాప్రాచుర్యంబుతోఁ దనకాలవ్రతాచార శీలతాత్పర్యంబు
లణంగి యనర్గళప్రకారంబున యదృచ్ఛా వ్యాపారంబులకుఁ
గణంగి, రాసమయంబున. ౩౪

క. తనతోడి రతికిఁ గూడిన
మునిసతులం జూచి హరుఁడు ముఖవనజాతం
బున విగతాదరభావము
దనరఁగ నిట్లనియె వారితలఁపులు చూడన్. ౩౫

ఉ. ఉన్నతవిప్రవంశమున నుద్భవమంది తపఃప్రభావసం
పన్నులఁ బుణ్యసంయుముల భర్తలఁగా వరియించి సంతతా
చ్ఛిన్నపతివ్రతాత్వగుణ శీలములం గడముట్టియున్న మీ
రన్నన జారభోగముల నాత్మకుఁ దేదగునే సతీమణుల్. 36

క. జారసమాగమ మెన్నఁడుఁ
గోరంగాఁ దగదు సతులకుఁ గతసుకృత
స్ఫారఫల మణఁచు నొక మఱి
వారక యది యొదవినను ధ్రువంబు దలంపన్. 37

సీ. భర్త యెఱింగినఁ బ్రాణ గండంబును
బాంధవు లెఱిఁగిన బయలుపడును
నవనీశుఁ డెఱిఁగిన నర్థాపహారణంబు
పగవా రెఱింగిన నగవుఁబాటు
నేరా లెఱింగినఁ జాలఁ జాలుకతనం
బనుయాను లెఱిఁగిన మానహాని
? మన్మథయా లెఱిఁగిన మహితాపరాధంబు
సవతు లెఱింగినఁ జనవుపోక

యెవ్వ రెఱుఁగకున్న నవ్వలఁ దప్పదు
చండతరకృతాంత దండబాధ
అట్లుగాన వలవ దెట్లును పరనాథ
సంగమంబు జరుప నంగనలకు. 38

క. తలఁపగ సరసిమిషములో
పలనఁ దగుం బుంశ్చలీత్వభవసుఖము లతాం
గులకుం దత్పాప ఫలమ్ములు
దొలఁగవు కల్పంబుదాఁక దుస్తర సరణిన్. 39

వ. ఇది యంతయు విచారించి చిత్తంబులు మదన మదాయత్తంబులు గాకుండ వారించి, మీ మీ యిండ్లకుఁ గ్రమ్మఱి పొం డనవుడు, నపుడ కామతాపంబు లంగనా రూపంబులు గనినపగిది నందఱు ముని సుందరులుం దాలిమిఁ దూలి, లజ్జాభారంబులు దూరంబులు గా నక్షణంబ. ౮౦

ఉ. కొందఱు పాదపద్మములు కొందఱు జంఘలు కొంద ఱూరువుల్
కొందఱు మధ్యమస్థలులు కొందఱు చూపులు కొంద ఱంగుళుల్
కొందఱు కంధరాంతరము కొందఱు మస్తక మిట్టు లందఱుం
జెందమకంబుతోడ చికిబికులు చేసిరి పట్టి యవ్విభున్. ౮౧

క. అతఁడును దన్మానసములు
చతురత నిట్లు పహరించి
యుతముగఁ దత్తత్క్రమమున
నతులితరతితంత్రకలన నాదటఁ గొనఁగన్. ౮౨

సీ. ఒక తెఁ గేల్లుగఁ జూచి యుల్ల మేర్పడఁ దేల్చి
యొక తె మక్కువఁ బల్కి యుక్కడంచి
యొక తెఁ జేఁబట్టియు నొక వింతగతిఁ దేల్చి
యొక తెఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యాదరించి
యొక తె మోవిఁ జెమల్చి యొసరఁ దియ్యము గ్రోలి
యొక తెఁ జుంబనచేసి యుపచరించి
యొక తె సెజ్జకుఁ దార్చి యొదవు తేఁకువ వాపి
యొక తెఁ గూటమిఁ దేల్చి యొగిఁ గరంచి
యిట్లు పలుదెరంగుల నేర్పు లెనక మెనఁగ
నొక తె నొక తెను సుఖలీల నోలలార్చి
తనదుదక్షతాప్రౌఢి యంతయును దెలిపి
లలితభంగులఁ గపటవల్లవవిభుండు. ౮౩

క. మునిరాజసతులు మఱియును
దనియని భావమున హరుఁడు తత్తద్గతులన్
మనసిజ విజయ మహోత్సవ
మున కాయతపఱిచె నిపుణముగ నట్టియెడన్. ౪౪

చ. గరువపువేడ్కఁ బల్లవశిఖామణి యొక్కతె ధేనుకాసన
స్థిరరతిఁ గూడునప్పుడు తదీయశరీరము వక్రతా మనో
హర మగుచుం బొసంగె విషమాస్త్రుఁడు దిక్కుల గెల్వఁబూని భా
సురముగ నెక్కువెట్టిన ప్రసూనపుఁ జాపము తోడి జోడునై ౪౫

చ. ఉపరిరతంబు నిమ్మని తలోదరి యొక్కతె శంభు బొందుచు
న్విపుల విజృంభణం గరము వీఁగుచుఁ గౌను నటింప మీఁద న
చ్చపుఁ గఱకం దదున్నతకుచంబులు చెన్నువహించె గంధవా
హపరిచలన్నవీనలతికాగ్రసుపుష్పగుళుచ్ఛగుంఫనన్. ౪౬

చ. ఇతర మునీంద్రకాంతను మహేశ్వరుఁ డాదట నొప్పవేణు దా
రితకరణంబున న్సురసరీతులఁ గూడుతఱిన్ శిరస్స్థలిం
గతమగు తత్పదాబ్జములఁ గన్నులపండువుచేసె నాతఁ డం
చితగతిఁ గ్రొత్తగాఁ జిగురుఁజెందిన మోహనపుష్పమోయనన్. ౪౭

చ. ఒక మునిరాజ సుందరి విటోత్తమునుల్లము పల్లవింప జృం
భక కరణంబునం గదిసి భావజతంత్రము సల్పుచుండ మీఁ
దికిఁ జనఁజాచి పట్టిన తదీయపదద్వయ మొప్పెఁ జిత్తరం
జక మదనాలయాంగణ లసత్కదలీతరు పుష్పకల్పమై. ౪౮

చ. నలువుగఁ జక్రపాద కరణంబునఁ గాముక రాజశేఖరుం
డొరలఁగ నొక్క తాపసవధూమణి వొందఁగఁ దచ్ఛరీర ము
జ్జ్వలతర విభ్రమంబునఁ బొసంగె మనోభవుఁడుండు కొల్వులో
నలవడు తాంత కాంచనమృగాదిపటీరముఁ గ్రేణి సేయుచున్. ౪౯

క. ఈ విధమున మఱియును నా
నావిధ రతిబంధగుంభనమ్ముల నమ్మా
యావిటుఁడు మునీశ్వర కాం
తావితతులఁ దనిపెఁ గామదర్పం బెసఁగన్. ౫౦

సీ. ఆశ్లేషపుల కాంకురంబులు నూత్నమహా
భావకుట్మల కదంబములు నెనయ
నఖపదా కలిత స్తన ద్వయంబులు రత్న
ఫలకా ప్త కనకకుంభములఁ బెనయ
నభిరామ దంతక్షతా ధరంబులు శుక
పరిదష్ట పక్వబింబములు దొరయ
నవచుంబ నార్ద్రగండస్థలంబులు జతు
రవలి ప్త దంతపత్త్రములు నెనయ
నలఁతి చెమటను వడసిన లలితదేహ
లతలు మకరంద పరిషి క్త లతలఁ దెగడ
దారువన మహామునినాథతరుణు లప్పుడు
వరలి రసమా స్త్రి భాగ్యదేవత లనంగ. ౫౧

వ. అంతకు మున్న యచ్చటఁ గపట కాంతా భావగత భావజ వికారు
లగుచు నిలుపోపమింప బైఁబడిన మునికుమారులం గదిసి మదను
పూఁదూపులకుం బ్రాపులగు కటాక్షవీక్షణంబులం గొదఅను,
విషమశరు నట్టహాసంబులకు నను ప్రాసంబులగు కటాక్ష వీక్షణంబు
లం గొందఅను, మకరధ్వజుని యాగ్రహంబులకుఁ బరిగ్రహంబులగు
లాలితాలింగనంబులకుం గొందఅను, రతీశ్వరుని విహారంబులకు
నొయ్యారంబులగు సరసతాలంబచుంబనంబులకుఁ గొందఅనుగాఁ
గ్రమంబుగ నందఅను వివిధ విలాస విభ్రమంబుల నలరించుచుం
దన మధురనిధువన చాతుర్యంబును గళాప్రాచుర్యంబును నెఱిఁగించి
పరవశులంజేసె; నివ్విధంబున ౫౨

క. అక్కపట పురుష తరుణులు
తక్కక మునినాథసతులఁ దాపససుతులన్
మిక్కిలియుం దమవలలం
జిక్కించిరి యొక్కమాఱ చిత్రం బరయన్. ౫౩

చ. కులములు గూల్చి, శీలములుగూడను గాల్చి, వ్రతంబుల ద్రుంచి, ల
జ్జలు సణఁగించి, ధర్మములు చేరను ద్రోసి, తపంబునిష్ఠలన్
వెలువడఁ ద్రోపి తాలుములు తేల్చి తదేకవిమక్త మానసం
బులఁ జరియింపఁజొచ్చి రతి మూఢత వింతులు పాపసేంద్రులున్. ౫౪

క. ఇది ముంగిలి యిది యంగడి
యిది మఱఁ గిది బయలు నాక యిచ్ఛాగతులన్
మదిఁ బుట్టిన యెడలన నె
మ్మది రతి సల్పుదురు వారు మదనాతురతన్. ౫౫

ఉ. అత్తలు మామలు న్సుతులు నయ్యలు నమ్మలు మున్నుగాఁ గడుం
దత్తర మందుచుం బధము తప్పుట కోర్వక బంధువుల్ద ము
న్మెత్తన బుద్ధిచెప్పి తగనిల్పిన నేమియు నుండనొల్ల రు
ద్వృత్తత నాపురంధ్రులును విప్రులు నీశ్వరుమాయ ద్రిప్పఁగా. ౫౬

వ. ఇట్లామూ గవిపి తలచీర యొఱుంగక మానంబులు దీనంబులుగా వివే
కంబులు వెడలి యంగీకృతభంగి రతిలోకంబులగుచు పొలుంగు నిజ
పుత్రికాపుత్ర సముదయంబుల మదనవికారంబులు మహాన్వరాక
దుర్వారంబులగుటయు నోసి గాసిలిపడి దారువనాశ్రయులగు వృద్ధ
సంయములు బందఱు నొక్కయెడం గూడఁబడి, యిట్లనివితర్కించిరి. ౫౭

క. ఇవమ్మాయ వల్లవుండును
నివమ్మాయా వల్లవియును నెటనుండియొ వా
రిమ్మాల నియ్యాశ్రమ వా
సమ్ములనకున్వచ్చి రతివిడంబన సరణిన్. ౫౮

గీ. అకట! వీరిద్దరును మన యన్వయములు
దపములును యజ్ఞములు జపతంత్రములును
ఉగక యేచూరఁబుచ్చుచునున్న వారు
వలయు మనకిప్పుడిది మహాప్రపలను వెలయు. ౫౯

చ. అనితలపోసి రట్టియెడ నాతతబుద్ధుల నొప్పు వృద్ధు లి
ట్లని రొకకొంద ఱీక్షణమ యందఱుముందఁగ వేల్మివెట్టి యం
దొసరఁగ నుగ్రభూతముల నుద్భవమందఁగఁ జేసి వానిఁ బె
ల్చన వధియింతమేల బహుచర్చల నూరక పొద్దుపుచ్చఁగాఁ. ౬౦

వ. అనిన విని యమ్మునులు బహుధూమంబులు నిగుడ నాభిచారహో
మంబు దలపెట్టి వేలువఁ దొణంగి రాసమయంబున. ౬౧

చ. అదరులు వాఱుచు న్దశదిశావళి నిండఁగ మండుచున్న యా
స్పదరభసంబు చూపునుఁ బ్రచండతరాశని పోలె విస్మయం
బొదవఁగ నజ్జ్వలత్స్ఫురణ నొక్కటి వేలిమి నుద్భవించె ను
న్మదమునఁ దాపసు ల్పనుప మాయలపల్లవుఁ దాఁకె భోరనన్. ౬౨

ఉ. ఉక్కునఁ జేసినట్టివగు నుగ్రఖురంబుల వజ్రతీవ్రత
న్బెక్కొనుచున్న శృంగములు నెట్టన చూపఱ పిచ్చలింపఁగా
నొక్కకురంగరాజము సముద్ధతి నంద జనించి ప్రౌఢి సొం
పెక్కఁగఁ దాపసాజ్ఞఁ జనియె న్నృపుమీఁదికిఁ దాను న త్తఱిన్. ౬౩

క. హరుఁడును నీక్రియ వచ్చిన
పరశుకురంగముల రెంటిఁ బట్టి ప్రభావం
బరుదారఁగఁ గ్రీడార్థము
కరపద్మములందుఁ దాల్చెఁ గౌతుక మెసఁగన్. ౬౪

వ. ఇట్లవి రెండును వమ్మునం గలియుటయు మానసంబుల రోషంబులు
తులకింప నమ్మహామునులు మఱియుం బ్రకాశ ఘోరంబులగు మం
త్రజాలంబుల వేల్చుచుండఁగా. ౬౫

సీ. వజ్రధారలతోడి వాసి కారంభించు
ముఖవక్ర నవతిగ్మ నఖచయంబు
శమనపాశముతోడి సాటికుత్సాహించు
లోలతరాభీల వాలకంబు

గిరిగహ్వరముతోడి గరిమను జృంభించు
నాతతవిస్తృతాననంబు
దారుణోత్కరతటి ద్రఢిమ నాకల్పించు
కపిలప్రభాయతేక్షణయుగంబు

గలిగి విస్మయావహాచిత్ర కలిత
చండదేహంబు తా పెద్దకొండవోలె
హోమకుండాంతరంబున నుద్భవించె
నలఘు బలభాసురుండు వ్యాఘ్రాసురుండు ౬౬

ఉ. అప్పులిరక్కసుండు తను నామునినాథులు వంపఁగన్నుల
న్నిప్పులు రాలుచుండ నతినిష్ఠుర గర్జన లంబరస్థలిం
జప్పుడు పిక్కటిల్ల నురుసత్త్వసముజ్జ్వలయాన మొప్పఁగా
నప్పుడె యేఁగె నప్పరశుహస్తుని రుద్రునిఁ బోర మార్కొనన్. ౬౭

గీ. ఇటులఁ జని డాసి మేదినిఁ జటులకలన
రెండుపదములు వట్టి యారెంటినెత్తి
తరళ జిహ్వాకరాళ వక్త్రంబు దెఱచి
యుఱుకనుంకించె శంకింప కుగ్రుమీఁద. ౬౮

చ. అతఁడును వానియంఘ్రియుగ మంటఁగ నొక్కటఁ బట్టి వంచి యు
ద్ధతపద మంఘ్రికంబులను దారుణబాహునిపీడనంబులన్
ధృతి యగలించినన్ ధరణిఁ ద్రెళ్లియు నంతన లేచి విక్రమా
న్వితుఁ బులి వేసి తాఁకె రణనిష్ఠురుఁ బల్లవరాజశేఖరున్. ౬౯

వ. ఆసమయంబున.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

ప్రతిష్ఠాపకులు

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు సి. బి ఇ డి. లిట్., పిఠాపురము మహారాజులుంగారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు. (జమీందారు, ఉయ్యూరు యెస్టేటు)

అధ్యక్షులు

మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవిసమ్రాడిత్యాది, బిరుదాంకితు లగు శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు

సాహిత్యశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ, చతుర్వేదుల సత్యనారాయణగారు, ఎం. ఏ., బి. ఓ. యల్.

శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., యల్. యల్. బి.

కోశాధ్యక్షులు

శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., యల్. యల్. బి.

శ్రీ వేలేశ్వరపు వేంకటరమణ సుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు

శ్రీ కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు.

శ్రీ రా. సా. మాదిరెడ్డి సీతారామయ్యగారు, బి. ఏ. బి. ఎల్.

శ్రీ వేదుల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎం. ఏ. (ఆనర్సు) బి. ఇడి.

శ్రీ ఈయుణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ.

శ్రీ ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, ఎం. ఏ., బి. ఇడి.,

శ్రీ సాహిత్యవిద్యా, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు

శ్రీ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు బి. ఏ.

శ్రీ ఏచూరి సీతారామారావుగారు, బి. ఏ.,